87. Bölüm

Geleneksel Ekolojik Bilgi Bağlamında Yörük Yurtları (Burdur İli Örneği) [1]

Evren EKİZ [2]

1 Bu çalışma "Kültürel Coğrafya Açısından Bir Araştırma: Burdur İli Yörükleri" adlı doktora tezinden üretilmiştir. Çalışmanın tek yazarlı olarak yayımlanması için kendi haklarından feragat eden doktora tez danışmanım Prof. Dr. Hakkı YAZICI'ya şükranlarımı sunarım.

2 Arş. Gör. Dr.: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü. eekiz@aku.edu.tr ORCID No: 0000-0003-3701-9955

ÖZ

Yerleşme tarihi M.Ö. 7000 yılına kadar uzanan Burdur ili aynı zamanda Yörüklerin yaşadığı ve göçer faaliyetlerde bulunduğu alanlardan birini oluşturmaktadır. Bu çalışmada Yörüklerin yaşam alanı olarak kullandığı ya da kullanmak istediği yurtlar, göç güzergâhları ve otlatma alanlarının nasıl belirlendiğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bunun yanında Yörükler tarafından kullanılan mesken ve eklentilerinin konumlandırılması sırasında dikkat edilen hususlara da değinilmiştir. Çalışma, nitel araştırma yaklaşımlarından etnografik araştırma desenine göre hazırlanmıştır. Çalışmada kullanılan verilerin temini için örneklem olarak belirlenen yerleşmeler ve çalışma grubunu kapsayacak şekilde üç farklı safhada, dört mevsim ve yaklaşık olarak iki yıllık bir zaman diliminde saha çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar sırasında katılımcı gözlemler ve görüşmeler de yapılmıştır. Böylece çalışmada kullanılan verilerin büyük kısmı temin edilmiştir. Elde edilen veriler içerik analizi tekniği ile öncelikle anlamlı bütünler halinde kodlanmış, kendi içinde kategorize edilerek temalar oluşturulmuştur. Oluşturulan temalar başlıklar halinde, kodlamalar ise bu başlıklar altında metin şeklinde verilmiştir. Ayrıca doğrudan alıntılarla da desteklenmiştir. Araştırma neticesinde Yörüklerin yaşadıkları çevre ile sıkı bir etkileşim halinde oldukları ve bu doğrultuda diğer insanlar tarafından çok az tercih edilen alanları yaşanılabilir yerler haline dönüştürdükleri görülmüştür. Bu süreçte ata mirası geleneksel ekolojik bilgiler ile kendi tecrübelerinden faydalandıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte sahada Yörük yaşam biçimine olan ilginin giderek azaldığı, buna bağlı olarak geleneksel ekolojik bilgilerin de daha az kullanılmaya başlandığı görülmüştür. Bu nedenle bu bilgi ve tecrübelerin kayıt altına alınması ve gelecek nesillere aktarılmasına yönelik çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel ekolojik bilgi, Burdur, Yörükler

GİRİŞ

Çevresiyle uyumlu bir şekilde yaşayan ve bu doğrultuda yaşam biçimleri geliştiren topluluklar tarafından üretilen bilgilere "*Geleneksel Ekolojik Bilgi (Traditional Ecological Knowledge)*" adı verilmiştir (Karakaya, 2022a:129). Bu bağlamda "*Geleneksel Ekolojik Bilgi (GEB)*" insanların çevreleriyle kurdukları etkileşimle bağlantılı, nesilden nesile aktarılan kümülatif bilgi, inanç ve uygulamalar bütünüdür (Yolcu ve Açа, 2019:863).

Kaynağı insan çevre etkileşimi olan bu uygulama, inanç ve davranış biçimlerini bugün sanayileşmenin dışında kalan ya da sanayileşmeden görece daha az etkilenen insan toplulukları içerisinde görmek mümkündür Yolcu (2021).

Kırsalda yaşayan toplulukların hayatları boyunca yaşadıkları çevreyle iç içe olduğu, içinde bulundukları çevrenin sunduğu imkânlardan faydalandığı, zorluklar ile mücadele ettiği bilinmektedir. Uzun yılları kapsayan bu durum yaşanılan çevreyle ilgili ekolojik bilgi ve deneyimlerin oluşmasına da kaynaklık etmektedir.

Ekolojik bilgi ve deneyimlerin uygulanışı avcı-toplayıcı toplumlar kadar eski olmakla birlikte, geleneksel ekolojik bilgi kavramının yaygın olarak kullanımı 1980'li yılları bulmaktadır (Berkes, 1993). Özellikle 20. yüzyılın sonlarından itibaren belirginleşen bilgi ve bilişim teknolojilerine dayalı dördüncü sanayi devrimiyle, geleneksel bilgi ve deneyimlere önem verilmeye başlanmıştır (Özdemir, 2018).

Geleneksel ekolojik bilgi elbette bilimsel bir disiplin değildir, ancak bilimsel çalışmalar için önemli bir veri kaynağı sunmaktadır (Sofuoğlu Kılıç, 2019). Bilimsel bir disiplinden farklı olarak geleneksel ekolojik bilgi sadece bir bilgi ve uygulama sistemi değil, entegre bir bilgi, uygulama ve inanç sistemidir (Berkes, 1993). Bu sistem; kara/deniz, hayvanlar ve bitkiler hakkında bilgiyi, arazi ve kaynak yönetim sistemlerini, sosyal kurumlar ile dünyevi görüşleri içeren bir yapıya sahiptir (Tang, 2012).

Toplumlar geleneksel ekolojik bilgi bağlamında gelişen verileri deneyimleyerek doğruya ulaşmaya çalışmaktadır. Anadolu coğrafyasına bakıldığında, hayvanların nasıl besleneceği, hangi bitkinin hangi hastalığa iyi geleceği, hangi tarihte hangi hava olayının meydana geleceği, evlerde bulunan pencerelerin konumu ve boyutu gibi pek çok hususta insanların bu bilgi ve deneyimlerden faydalandığını görmek mümkündür (Terzi, 2022).

Geleneksel ekolojik bilgi bağlamında yapılan ilk çalışmalar antropologlar tarafından gerçekleştirilmiştir (Berkes, 1993). Bu yönde yapılan çalışmalar; türlerin tanımlanması ve sınıflandırılması (etno-biyoloji) ile başlamış, insanların

ekolojik süreçleri ve çevresiyle olan ilişkileri (insan ekolojisi) ile devam etmiştir (Berkes, 2012).

Geleneksel ekolojik bilgiye olan ilgi, bu tür bilgilerin kısmen de olsa biyolojik çeşitlilik (Gadgil vd., 1993), nadir türler (Colding, 1998), korunan alanlar (Johannes, 1998), ekolojik süreçler (Alcorn, 1989) ve sürdürülebilir kaynak kullanımı (Schmink vd., 1992; Berkes, 1999) gibi hususların korunmasına katkı sağlayabileceği düşüncesiyle artış göstermiştir (Berkes vd., 2000).

Geleneksel ekolojik bilgi hem sosyal bilimler hem de fen bilimleri bünyesinde bulunan çeşitli bilim dalları tarafından çalışılmıştır. Başlangıçta, geleneksel ekolojik bilginin aktarımı (Ruddle ve Chesterfield, 1977), kaynak yönetimi (Klee, 1980), geleneksel koruma (Morauta vd., 1982), geleneksel kıyı kaynaklarını yönetim sistemleri (Lasserre ve Ruddle, 1983), tropik orman ekosistemleri (Posey ve Balee, 1989), kurak alan ekosistemleri (Niamir, 1990), Asya ve Pasifik'te geleneksel deniz kaynakları (Ruddle ve Johannes, 1989), çevre felsefesi ve yerel bilgi (Knutdson ve Suzuki, 1992) gibi konuları ele alan çalışmaların yapıldığı görülürken (Berkes, 1993), 2000'li yıllar ile birlikte gerek konu alanlarının gerekse çalışma sayılarının arttığı görülmektedir.

Salim vd., (2023) çalışmalarında geleneksel ekolojik bilginin yerli halklar üzerindeki etkilerini tespit etmek amacıyla Web of Science ve Scopus veri tabanlarını kullanarak 2007-2021 yılları arasını kapsayan detaylı bir literatür taraması gerçekleştirmiştir. Elde edilen bulgular ve analizler neticesinde 2 tema ve 11 alt tema belirlenmiştir.

Temalardan ilki, 6 alt temayı içeren ekonomik faaliyetlerdir. Belirlenen alt temalardan; gelir kaynakları alt teması 14 çalışma içerisinde, satıcılara veya alıcılara ürün sunma 6 çalışma içerisinde, piyasa değeri sağlama 4 çalışma içerisinde, istihdam olanakları 2 çalışma içerisinde, düşük tedavi maliyeti sağlama 1 çalışma içerisinde, mikro işletmelerin geliştirilmesi için fırsatlar sağlama 1 çalışma içerisinde yer almaktadır (Salim vd., 2023).

Temalardan ikincisi, 5 alt temayı içeren sağlıktır. Alt temalardan; yerli halkın geçim kaynakları 19 çalışma içerisinde, sağlık ve tıbbi amaçlar 15 çalışma içerisinde, gıda ya da bitki faydaları 15 çalışma içerisinde, gıda güvenliğini destekleme 2 çalışma içerisinde, ülke yiyeceklerinin hasadı 1 çalışma içerisinde yer almaktadır (Salim vd., 2023).

Bunlara ek olarak geleneksel ekolojik bilginin fen eğitimi ile entegrasyonu (Kim vd., 2017), çevre bilimi ile entegrasyonu (Singleton vd., 2021), geleneksel koruma (Klubnıkın vd., 2019) ve doğal kaynakların yönetimindeki rolü (Das vd., 2023) üzerine yapılan çalışmalar da bulunmaktadır.

Araştırma konusunu oluşturan pastoral topluluklar ele alındığında yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. 1978-2019 yılları arasında geleneksel ekolojik bilgi ile ilgili 1200'e yakın çalışmanın yayımlandığı, ancak bunların sadece %3'ünün pastoral ekolojik bilgiyi içerdiği tespit edilmiştir. Tespit edilen araştırmaların başta Afrika olmak üzere Asya ve Avrupa kıtalarında yapıldığı, bu kıtalar içerisinde Etiyopya, Kenya, Hindistan ve Çin gibi ülkelerin ön plana çıktığı görülmektedir (Sharifian vd., 2022).

Geleneksel ekolojik bilgi kavramının ulusal literatüre girişi ise oldukça yenidir (Yolcu ve Açа, 2019). Türkiye'de geleneksel ekolojik bilgi, kavramı (tanımı, içeriği, kapsamı), folklor ile ilişkisi (Doğan ve Bağcı, 2011; Yolcu, 2018; Yolcu ve Açа, 2019; Ateşgül, 2021; Yolcu, 2022; Terzi, 2022; Karakaya, 2022b), ekonomik boyutu (Özdemir, 2018; Akgül, 2022), fikri mülkiyeti (Semiz, 2015; Güler ve Mutlu 2021), geleneksel koruma (Gül, 2020; Gül, 2022), geleneksel mimari içerisinde değerlendirilmesi (Yılmaz, 2019) ve somut olmayan kültürel mirasın aktarımı (Temel Eginli vd., 2020) gibi konular üzerinden çalışılmış durumdadır.

Uluslararası literatürde olduğu gibi ulusal literatürde de pastoral toplulukları ele alan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Burada, Büyükşahin (2017) tarafından hazırlanan ve Sarıkeçili Yörüklerinin geleneksel ekolojik bilgisini konu alan doktora tezi, bu tezden üretilen bir makale (Büyükşahin ve Güneş, 2016) ve pastoral topluluklardaki kültürel peyzajı konu alan bir diğer makale (Büyükşahin ve Güneş, 2017) başlıca yayımları oluşturmaktadır. Ayrıca buraya Albayrak ve Yılmaz (2022) tarafından hazırlanan ve yaylacılık kültüründe kadının rolü ve yerel ekolojik bilgiyi konu alan çalışmayı da eklemek mümkündür.

Literatüre bakıldığında pastoral topluluklar ile ilgili az sayıda çalışmanın yapıldığı aşikârdır. Bununla birlikte pastoral toplulukların yaşam biçimleri ve sürdürdükleri ekonomik faaliyetler ile geleneksel ekolojik bilginin ortaya çıkışı ve kullanım alanları açısından önemli bir kaynak teşkil ettiğini söylemek mümkündür.

Geleneksel ekolojik bilginin üretim ve kullanım alanları hakkında Karakaya (2022a) tarafından bir derleme yapılmış ve 14 alan belirlenmiştir. Bu alanlardan ikisi hayvancılık faaliyetleri ve pastoral sistemleri kapsamaktadır. Yine Yolcu ve Açа (2019) çalışmalarında geleneksel ekolojik bilgiye yönelik çalışma yapacak araştırmacılara 13 maddelik araştırma modeli tavsiyesinde bulunmuştur. Bunlardan biri geleneksel hayvancılık ve halk zoolojisidir.

Pastoral toplulukların Türkiye'deki en önemli temsilcilerinden biri Yörüklerdir. Yörükler doğanın dilinden anlayan, doğada yaşamayı bilen ve doğa dostu insanlardır. Yaşamlarının büyük bölümünü yaşadıkları mekân ile

etkileşim halinde geçirirler. Gündelik hayatlarında kurdukları bu etkileşim, mekânı anlama, mekânı kullanma ve mekânda var olma çabasını da beraberinde getirmektedir.

Mekânı anlama ve anlamlandırmanın coğrafya ilmi içerisindeki yeri ve önemi bilinmekteyken, Yörükler zaten mekânı anlamlandırıp ona göre yaşamaktadırlar. Ancak bunu doğal bir durum olarak kabul etmekte ve bu durum ile ilgili bir olağanüstülük görmemektedirler. Yörükler, insan çevre etkileşimi içerisinde kendi yaşam alanlarını oluşturmaktadır. Yörük yaşamı yılın belirli dönemlerinde farklı mekânları kullanmayı gerektirmektedir. Yayla ve kışlak gibi kavramlar farklı dönemleri ve bu dönemlerde yapılması gereken işleri, mevsimi, iklimi ve mekânı ifade etmektedir (Meydan, 2016).

Kendi deyimleri ile yurtlar (kışlak ve yayla yurtları), göç güzergâhları ve güzergâhlar boyunca mola verilen/konaklanan alanlar ile otlatma alanları Yörükler tarafından kullanılan başlıca mekânları oluşturmaktadır. Konu hakkında Agnew (2011) göçerler ve seyyahlar gibi hareket eden topluluklar için mekânın; hareket ettiği, dinlendiği ve etkileşimde bulunduğu yerlerin tamamını kapsadığını belirtmektedir.

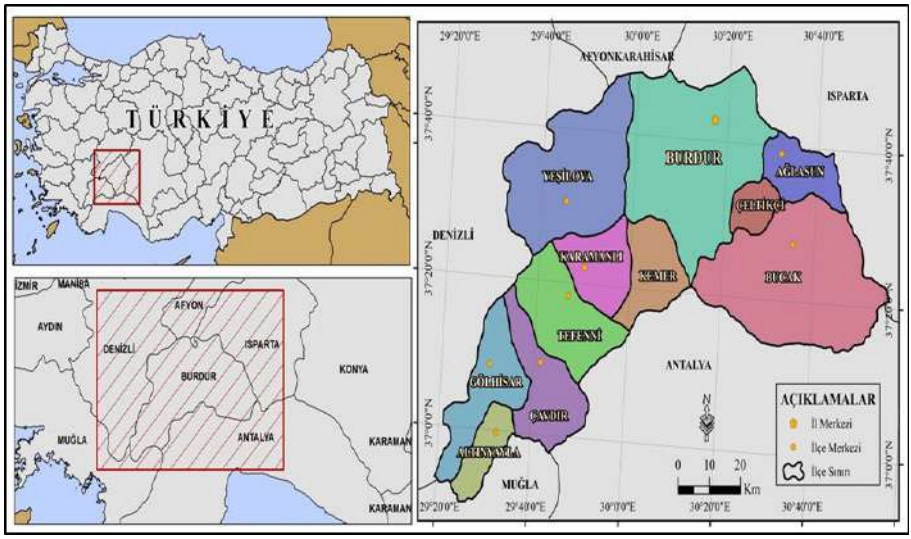
Bu bilgi ve düşünceler doğrultusunda çalışma, insan çevre etkileşimi neticesinde gelişen bilgi birikimi, tecrübe ve uygulamalara odaklanmaktadır. Çalışmanın temel amacı Yörüklerin kışlak yurdu, yayla yurdu, göç güzergâhı ve otlatma alanı olarak kullandığı ya da kullanmak istediği alanları nasıl belirlediğini ortaya koymaktır. Ayrıca bu alanlarda kullanılan mesken ve eklentilerinin konumlandırılması sırasında dikkat edilen hususların aktarılması da amaçlanmaktadır.

Yörüklerin zor doğal ortam koşullarında başarılı bir şekilde hayatta kaldığı ve ekonomik faaliyetlerde bulunduğu bilinmektedir. Bu kapsamda Yörükler yaşam alanlarını belirlerken nelere dikkat etmektedir? Bu süreçte insan çevre etkileşiminin ve dolayısıyla geleneksel ekolojik bilginin yeri ve önemi nedir? Yaşam alanlarının belirlenmesinin ardından mesken ve eklentileri bu alanlara nasıl konumlandırılmaktadır? Bu esnada hangi hususlara dikkat edilmektedir? Çalışmanın cevaplamayı hedeflediği soruları teşkil etmektedir.

ÇALIŞMA ALANI

Burdur ili Akdeniz Bölgesi'nde Antalya Bölümü içerisinde yer almaktadır (Şekil 1). Yüzölçümü 7175 km² olan ilde 2022 yılı TÜİK verilerine göre 273.799 kişi yaşamaktadır. Nüfusun %70,55'i (193.185) şehirlerde %29,45'i (80.614) kırsal yerleşmelerde yaşamaktadır. İl, merkez ilçe dâhil olmak üzere 11 ilçe, 193 köy ve 4 belde ile toplamda 208 yerleşim birimine ev sahipliği

yapmaktadır. Merkez ilçe 95.907 kişi, Bucak 47.153 ve Gölhisar 16.806 kişi ile toplam nüfusun yarısından fazlasını oluşturmaktadır.

Şekil 1: Burdur İlinin Lokasyon Haritası

Araştırma sahasının kısaca tanıtılmaya çalışılacağı bu kısımda yeryüzü şekilleri, iklim, bitki örtüsü, hidrografya, nüfus ve ekonomik yapı gibi doğal ve beşeri çevre özelliklerinin Yörüklere sunduğu imkânlar bakımından ele alınması planlanmaktadır.

İl arazisine genel hatlarıyla bakıldığında kabaca güneybatı-kuzeydoğu yönünde uzanan dağlar ve bu dağlar arasına yerleşmiş ovalar ve göller dikkat çekmektedir. Saha çalışmalarıyla deneyimlenen bu yapı K.K.1 tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

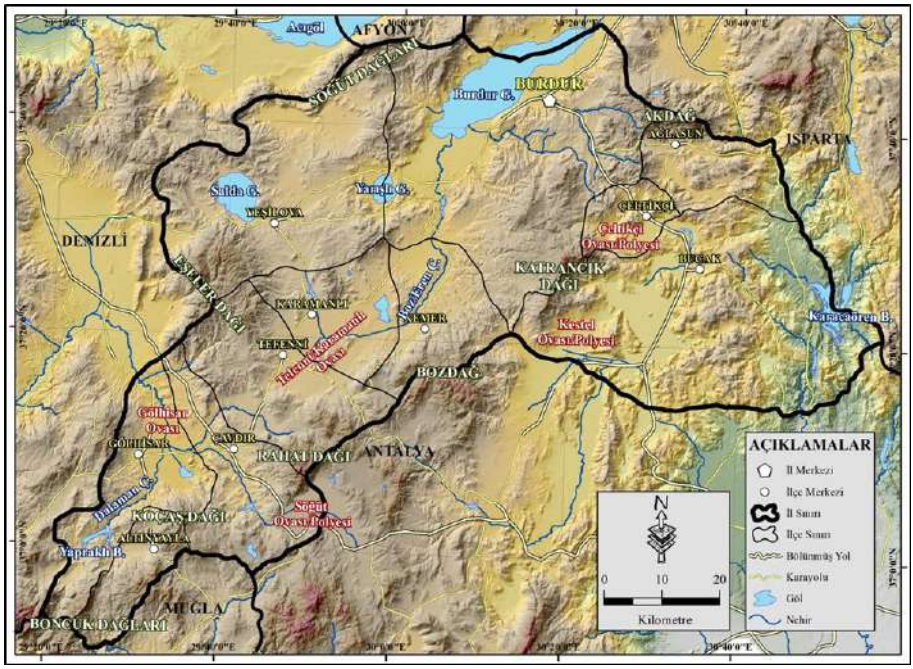
"*Allah buraya hem dağ hem de ova vermiş. Bizim burada dağlar ile ovalar birbirini takip eder. Bir dağ, bir ova, bir dağ, bir ova şeklinde sıralanır gider. Mesela bizim Bucak'tan Burdur'a doğru yola çıksan önce Çeltikçi ovası gelir, Çeltikçi belini aşınca Çine-İnsuyu ovası gelir, en sonda Burdur ovası ve gölü gelir*."

İl arazisini oluşturan topografik unsurlar ele alındığında; Burdur Gölü depresyonu ve depresyonu kuzeyden sınırlandıran Söğüt Dağları, Tefenni Depresyonu, depresyonun kuzeybatısında Eşeler Dağı, güney-güneydoğusunda Rahat Dağı ve Katrancık (Kestel) Dağı, Gölhisar Ovası, ovanın batısında Boncuk Dağlarının bir uzantısı olan Akdağ, güneyinde Kocaş Dağı, Çeltikçi Polyesi, polyenin kuzeydoğusunda Akdağ ve Kestel polyesi gibi yeryüzü şekilleri ön plana çıkmaktadır. Ayrıca Burdur Gölü, Yarışlı Gölü, Salda Gölü,

Akgöl (Çorak Göl) ve Karataş Gölü sahada bulunan başlıca gölleri oluşturmaktadır (Şekil 2).

Belirgin morfolojik unsurları ile dikkat çeken sahanın en alçak noktası 200 m ile Aksu çayı vadisi, en yüksek noktası 2336 m ile Katrancık (Kestel) Dağı Şişli Tepesi'dir. Çöküntü alanların ortalama yükseltisi 750 m ile 1100 m arasında değişmekte olup, Söğüt Polyesi 1400 m yükseltisiyle diğer alanlardan ayrılmaktadır. Dağlık kütleler ise 2000 m ve üzeri yükseltilere ulaşmaktadır (Ekiz, 2022). Burada dağlık alanlar ile çöküntü alanlar arasında 1000 m'yi aşan bir yükselti farkı ortaya çıkmaktadır. Bu fark Yörüklere dikey anlamda hareket (göç) etme imkânı sunmaktadır.

Yükselti ile birlikte karasallık belirginleşmekte, sıcaklık değerleri düşmekte, sıcaklık farkları ve yağış miktarları artmaktadır. Buna bağlı olarak bitki tür ve topluluklarında da değişiklikler yaşanmaktadır.

Şekil 2: Burdur İlinin Fiziki Coğrafya Haritası

Sahada bulunan morfolojik unsurlar yaşam alanlarının belirlenmesinde etkili olmaktadır. Farklı yükseltilere sahip araziler kışlak ve yayla yurdu olarak kullanılabilecek alanların varlığını sağlamaktadır. Nitekim Yörükler kış aylarında ortalama yükseltisi az, yaz aylarında ortalama yükseltisi fazla olan arazileri kullanmayı tercih etmektedir. Burada dağlık kütlelerin etekleri ile

çöküntü alanlarının kışlak yurtları için, dağlık kütlelerin yüksek kesimlerinin ise yayla yurtları için elverişli alanlar sunduğunu söylemek mümkündür.

İklim ile Yörüklerin yaşam biçimleri arasında kuvvetli bağlar bulunmaktadır. Yörükleri harekete geçiren temel sebeplerden biri mevsimsel olarak uygun hava koşullarında yaşama istekleridir.

Burdur, Akdeniz Bölgesi'nde yer almasına rağmen karakteristik Akdeniz iklimi özelliklerini tam anlamıyla yansıtmamaktadır. İlin konum itibariyle kıyı kuşağının gerisinde oluşu, kıyı kuşağı ile arasında yer alan dağlık kütleler, bu kütlelerin uzanış yönleri ve ortalama yükseltileri karakteristik Akdeniz iklimine ait özelliklerde değişikliklere neden olmaktadır. Bu durum sıcaklıktan, yağışa pek çok iklim elemanı üzerinde etkili olmaktadır.

Toros Dağları'nın gerisinde 957 m yükseltide bulunan Burdur'da yıllık ortalama sıcaklık 13.2°C iken, Akdeniz kıyı kuşağında 39 m yükseltide bulunan Antalya'da yıllık ortalama sıcaklık 18.8°C'dir. Yağış miktarları karşılaştırıldığında ise Antalya yıllık ortalama 1061,7 mm yağış alırken, Burdur bu miktarın yarısından daha az olan 428,1 mm yağış almaktadır (Ekiz, 2022).

İklim elemanları üzerinden kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse; sahada 11.3°C (Ağlasun) ile 14.3°C (Bucak) arasında değişen yıllık ortalama sıcaklık değerleri, kış aylarında 0°C'nin altına düşmeyen sıcaklık ortalamaları ve yaz aylarında 20°C'nin üzerinde sıcaklık ortalamaları görülmektedir. Yıllık yağış miktarları 368.8 mm (Kemer) ile 768.6 mm (Ağlasun) arasında değişmekte olup, büyük oranda kış ve ilkbahar aylarında düşmektedir. Kar yağışlı gün sayısı 5.35 gün (Bucak) ile 12.74 gün (Tefenni) arasında değişirken, sahayı etkileyen rüzgâr sistemleri ve bunların esiş yönlerine bakıldığında daha çok güney ve kuzey yönlü rüzgârların etkili olduğu görülmektedir (Ekiz, 2022).

İklim elemanlarına dair değer ve miktarlara bakıldığında Yörükler için elverişli imkânlar sağladığını söylemek mümkündür. Nitekim Yörükler kış aylarında ılık, don olayının hiç ya da nadiren görüldüğü, kar yağışının hiç ya da az olduğu alanlarda yaşamak istemektedir. Yaz aylarında ise serin alanlar tercih edilmektedir.

Yeryüzü şekilleri ve iklim özelliklerine bağlı olarak sahada farklı bitki vejetasyonları ve bu vejetasyonlara ait çeşitli bitki türleri görülmektedir. Atalay ve Efe (2015)'in hazırlamış olduğu sınıflandırmaya göre saha Akdeniz ardı vejetasyonuna ait özellikler göstermektedir. Sahada yayılış alanı büyüklüğüne göre; maki, step/bozkır, orman, sucul alanlar, kaya ve kayalık alanlar, sulak alanlar, nemli çayır ve bataklıklar başta olmak üzere çeşitli vejetasyonlar ve bunlara ait bitki türleri görülmektedir (Özçelik ve Çinbilgel, 2016).

Bitki toplulukların varlığı ve çeşitliliği Yörükler için büyük bir önem arz etmektedir. Yetiştirilen hayvanların yıl boyunca beslenebilmesi için çeşitli bitki

topluluklarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada maki, orman ve step/bozkır vejetasyonlarına ait bitki tür ve çeşitleri besleme açısından önemli imkânlar sunmaktadır. Bu bağlamda sahada 1200 m yüksekliğe kadar maki vejetasyonu, 1200-1800 m arasında orman vejetasyonu, bu vejetasyonların tahrip edildiği alanlarda step ve 1800 m sonrasında görülmeye başlayan alpinik stepler ihtiyaç duyulan bitki tür ve çeşitliliğini büyük oranda karşılamaktadır (Ekiz, 2022).

Yeryüzü şekilleri, iklim ve bitki örtüsünün ardından su kaynakları da Yörük yaşamı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Yaşamın kaynağı olan su, Yörükler ve yetiştirdikleri hayvanlara da hayat vermektedir.

Araştırma sahası hidrografik açıdan ele alındığında büyük bölümünün kapalı havza niteliği taşıdığı, yalnızca güneybatısında yer alan Dalaman Çayı ile doğusunda yer alan Aksu Çayı'nın açık havza karakterinde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Burdur Gölü, Yarışlı Gölü, Salda Gölü, Akgöl (Çorak Göl) ve Karataş Gölleri kapalı havzaları oluşturmaktadır (Şekil 2). Burdur gölleri havzası olarak nitelendirebileceğimiz sahada büyük bir akarsu bulunmamakla birlikte, daha çok dere ve çay niteliğindeki rejimleri düzensiz akarsular görülmektedir (Yarıcı ve Yağbasan, 2018). Dolayısıyla sahanın akarsu ağı ve akarsuların taşıdıkları su miktarları bakımından fakir olduğunu söylemek mümkündür.

Hidrografik açından dikkat çeken bir diğer unsur kaynak sularıdır. Sahanın karstik yapısıyla bağlantılı olarak dağlık kütleler ve yakın çevrelerinde karstik kaynaklara sıkça rastlanmaktadır. Yörüklerin yaşam alanı olarak daha çok dağlık kütleler ve yakın çevrelerini tercih ettiği düşünüldüğünde, karstik kaynaklar su ihtiyacının karşılanması bakımından önemli imkânlar sunmaktadır.

İnsan yaşamı için elverişli imkânlar sunan sahada yerleşme tarihi M.Ö. 7000'lere kadar uzanmaktadır. Nitekim merkez ilçe sınırları içerisinde bulunan Hacılar Höyük 'ün yerleşim tarihi M.Ö. 7000 yılına, Kuruçay Höyük'ün yerleşim tarihi M.Ö. 6200-5800 yılları arasına, Bucak ilçesi sınırlarında bulunan Höyücek Höyük'ün ise 7200-7300 yıllarına kadar uzanmaktadır (Duru, 1996; Duru, 1999).

Yerleşme tarihi oldukça eskiye uzanan sahada Antik, Helenistik ve Roma dönemlerinde kurulmuş ya da kullanılmış çok sayıda yerleşme de bulunmaktadır. Bunlardan Sagalassos (Ağlasun), Kibyra (Gölhisar), Boubon (İbecik/Gölhisar), Kremna (Çamlık/Bucak), Balbura (Altınyayla), gibi yerleşmeler ön plana çıkmaktadır (Cramer, 1832; Tozkoparan vd., 2021).

Türklerin Burdur'a gelişi ise 1070'li yıllarda Büyük Selçuklu Devleti'nin Bizans İmparatorluğu içlerine yapmış olduğu akınlar ile başlamıştır. Bu dönemde Burdur ve çevresine Oğuz ve Türkmen boylarının göç ettiği ve Kınalı Aşireti'nce ele geçirildiği bilinmektedir (Görgülü, 2000).

Bölgeye gelen Türkmenler 1206 yılında Anadolu Selçuklu Devleti'nin himayesine girmiştir (Arıkan, 1988). Bu yıllarda sahanın Türkleşmesi üzerine Selçuklular kadar Moğollar da tesir etmiştir. 13. yüzyıl itibariyle başlayan Moğol istilaları Asya içlerinden batıya doğru yönelmiş ve önüne kattığı Türkmenleri Horasan, Azerbaycan, Erran ve Türkistan'dan Anadolu'ya göç etmeye zorlamıştır (Sümer, 1972). Anadolu'ya gelen Türkmenler ise Batı Anadolu'ya Bizans sınırlarına kadar ulaşmıştır (Turan, 1984).

Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinde Türkler, Asya bozkırlarında sürdürdükleri konar-göçer yaşam biçimlerini de beraberlerinde getirmişlerdir. Bu durum araştırma sahasında görülen konar-göçer yaşam biçimine de kaynaklık etmektedir. Başlangıçta konar-göçer Oğuz-Türkmen boyları olarak anılan bu nüfus, zamanla Yörük adını almış ve günümüze kadar ulaşmıştır. Bugün bakıldığında ise konar-göçer yaşam biçimini sürdüren Yörük nüfusun oldukça az olduğu görülmektedir (Ekiz, 2022).

Sahanın ekonomik yapısı ele alındığında tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Sahada başta tahıllar (buğday, arpa, mısır) olmak üzere, yem bitkileri (yonca, fiğ, mısır), sanayi bitkileri (şeker pancarı, anason, haşhaş), çeşitli meyve ve sebzeler (karpuz, kavun, ceviz, üzüm, domates, fasulye, hıyar) yetiştirilmektedir. Ayrıca tıbbı aromatik bitkiler (gül, lavanta, adaçayı, kekik) ve örtü altı sebze yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Hayvancılık faaliyetleri içerisinde ise ahır hayvancılığı şeklinde yapılan sığır yetiştiriciliği ön plana çıkmaktadır. Bunu koyun ve keçi yetiştiriciliği takip etmektedir (Ekiz, 2022).

Burdur ili uzun yıllardır Yörüklere ve Yörük kültürüne ev sahipliği yapmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında yeryüzü şekilleri, iklim, bitki örtüsü ve su kaynakları gibi doğal çevre koşullarının sunduğu imkânların etkili olduğu düşünülmektedir. Oğuz-Türkmen boylarına mensup nüfusun Burdur ve yakın çevresine gelişi ile birlikte konar-göçer yaşam biçiminin temelleri atılmış, zaman içerisinde Yörük adını alan bu nüfus uzun yıllar boyunca sahada yaşamış ve sosyo-kültürel anlamda köklü bir birikim oluşturmuştur. Yine uzun yıllar boyunca sürdürülen hayvancılık faaliyetleri de bu alanda büyük bir bilgi birikimin oluşmasına ve bu faaliyetlerin gelişerek günümüze kadar ulaşmasına büyük katkı sağlamıştır.

YÖNTEM

Bu çalışma nitel araştırma yaklaşımlarından etnografik araştırma desenine göre hazırlanmıştır. Bu desenin tercih edildiği çalışmalarda amaç belirli bir grubun kültürünü tanımlama ve yorumlamadır (Hancock, 1998). Bu amaçla, o kültüre özgü özellikler, kendine has yaşam ve davranış biçimleri ile iletişim

şekilleri ortaya çıkarılmaktadır (Köse, 2013). Diğer bir değişle etnografik bir araştırma yaşanılan dünyayı ve hayatı onu yaşayanların gözüyle anlamaya çalışmaktadır (Geertz, 1983).

Etnografik çalışmalar ele alındığında iki temel özellik dikkat çekmektedir. Birincisi araştırmacının incelediği topluluğu, grubu, bireyleri, davranışları tanıyabilmesi ve anlayabilmesi için katılımcı gözlemci olarak çalışması, ikincisi açık uçlu sorular sorarak görüşmeler yapmasıdır (Anderson-Levitt, 2006). Bu da araştırılan kültürü o kültürle birlikte yaşamayı gerektirmektedir. Bu noktadan hareketle Burdur ilinde yaşayan Yörükleri, yaşam biçimlerini, mekânla kurdukları etkileşimi ve bu etkileşim sonucunda ortaya çıkan bilgi birikimi, tecrübe, inanç ve uygulamaları anlamak ve onların gözünden görebilmek için etnografik desen seçilmiştir.

Çalışma Grubu

Çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemi ve bu yöntem içerisinde kullanılan örnekleme stratejilerinden biri olan kartopu örnekleme ile belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemi, araştırmanın amacına bağlı olarak bilgi bakımından zengin durumların belirlenmesine ve derinlemesine araştırma yapılmasına olanak tanır (Büyüköztürk vd., 2012). Kartopu örnekleme stratejisi ise zengin bilgi kaynağı olabilecek bir birey ya da durumun belirlenmesi ile başlar ve bilgi kaynağının sağladığı bilgiler doğrultusunda diğer kaynaklara ulaşılmasını sağlar. Bu süreç kartopu gibi büyüyerek devam eder (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Bu doğrultuda öncelikle uzun yıllardır konar-göçer faaliyetlerde bulunduğu bilinen Yörükler ve bu Yörüklerin bulunduğu yerleşim birimlerinin seçimine gidilmiştir. Nitekim Kestel, Keçili ve Anbahan köyleri (Bucak), Aziziye köyü (Burdur), Hasanpaşa köyü (Tefenni), Altınyayla gibi yerleşim birimleri başlangıç itibariyle örneklem olarak seçilmiştir. Devamında bu yerleşim birimlerinde bulunan Yörükleri kapsayan saha çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda kartopu örnekleme ile yeni yerleşim birimleri ve Yörükler belirlenmiştir.

Çalışma grubunun belirlenmesi sürecinde; konar-göçer yaşam biçimi ya da yaylacılık faaliyetlerinin temsil ediliyor veya uzun yıllar boyunca yapılmış olması ile Burdur genelinin temsil edilebilir olmasına dikkat edilmiştir.

Burdur; Cimbilli, Kocapınar, Çallıca, Aziziye köyleri, Ağlasun; Ağlasun ve Dereköy, Altınyayla; Altınyayla, Ballık ve Kızılyaka köyleri, Bucak; Bucak, Kestel, Keçili, Anbahan, Ürkütlü köyleri, Çavdır; Ambarcık, Kozağacı ve Bölmepınar köyleri, Çeltikçi, Gölhisar; Elmalıyurt köyü, Karamanlı; Mürseller Köyü, Kemer, Tefenni; Hasanpaşa köyü, Yeşilova; Aşağıkırlı, İğdir ve Güney

köyleri örneklem olarak seçilmiştir. Aynı zamanda yerleşim birimleri bünyesinden 47 kaynak kişi belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması

Çalışmada kullanılan verilerin büyük bölümü saha çalışmaları ile elde edilmiştir. Örneklem olarak belirlenen yerleşim birimleri ve çalışma grubunu kapsayan çalışmalar üç farklı safhada, dört mevsim ve yaklaşık olarak iki yıllık bir zaman diliminde gerçekleştirilmiştir.

Saha çalışmalarının ilk safhası kışlak yurdu olarak adlandırılan ve genellikle Ekim-Mayıs ayları arasında kullanılan alanları kapsamaktadır. Bu safhada iki farklı zaman aralığında sahaya çıkılmıştır. Birincisi 2018 yılı Şubat ve Haziran ayları arasını, ikincisi ise 2019 yılı Ekim ve Aralık ayları arasını kapsamaktadır. Bu süre zarfında yalnızca Ocak ayında saha çalışması yapılmamıştır. Saha çalışmalarında öncelik konar-göçer yaşamı sürdüren Yörüklere verilmiş olmakla birlikte, göçer yaşamı terk etmiş Yörükler de dâhil edilmiştir. Bu kapsamda; 2018 yılı Şubat ayında 4 gün, Mart ayında 2 gün, Nisan ayında 6 gün, Mayıs ayında 1 gün olmak üzere toplam 13 gün, 2019 yılında Ekim ayında 2 gün, Kasım ayında 2 gün ve Aralık ayında 1 gün olmak üzere toplam 5 gün saha çalışması yapılmıştır.

İkinci safha Yörüklerin kışlak yurtlarından yayla olarak adlandırdıkları alanlara ve buradan tekrar kışlak yurtlarına geçişi sağlayan göçleri kapsamaktadır. Yaylaya geçiş için Mayıs-Haziran ayları, kışlağa dönüş için çoğunlukla Ekim nadiren Ağustos ve Haziran ayları tercih edilmektedir. Bu bağlamda 2018 yılı Mayıs ve Haziran aylarında yapılan 2 göçe katılım sağlanarak saha çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Son safha Yörüklerin yayla yurdu olarak adlandırdıkları ve çoğunlukla Mayıs-Ekim ayları arasında kullandıkları alanları kapsamaktadır. Birinci safhada gerçekleştirilen saha çalışmalarında olduğu gibi iki farklı zaman aralığında sahaya çıkılmıştır. Birincisi 2018 yılı Haziran-Eylül ayları arasını, kincisi ise 2019 yılı Ağustos ayını kapsamaktadır. Bu kapsamda;

2018 yılı Haziran ayında 1 gün, Temmuz ayında 8 gün, Ağustos ayında 2 gün, Eylül ayında 1 gün olmak üzere toplam 12 gün, 2019 yılında ise yalnızca Ağustos ayında 1 günlük bir saha çalışması yapılmıştır.

Saha çalışmalarının üç safhaya ayrılarak yapılmasında Yörüklerin kışlak yurtlarından başlayarak, yayla yurtlarına ve buradan tekrar kışlak yurtlarına dönüşü ile geçen bir yıllık yaşam döngülerinin ele alınması amaçlanmıştır. Çalışmalar sırasında kullanılan veri toplama araçları ise katılımcı gözlem ve görüşmelerdir.

Katılımcı gözlem ile Yörükler yaşam alanlarıyla birlikte yerinde gözlemlenmiştir. Yörüklerin bir günü temel alınarak; yurt olarak kullandıkları alanların coğrafi yapısı, yaşam biçimlerini etkileyen doğal ve beşeri çevre unsurları, insan çevre etkileşimi, hayvanların otlatılmasında kullanılan alanlar, hayvancılık faaliyetleri kapsamında gerçekleştirilen işler, süt ve süt ürünleri üretimi, diğer gündelik işler ve sosyo-kültürel etkinlikler katılımlı bir şekilde gözlemlenmiştir. Bunlara ek olarak sahada gerçekleştirilen şenlik, tören ve çeşitli ritüeller de yerinde gözlemlenmiştir. Ancak bu etkinliklere katılım sağlanmamıştır.

Göç faaliyetlerinde ise göç güzergâhının coğrafi özellikleri, güzergâhın oluşturulmasında dikkat edilen hususlar, göç için yapılan hazırlıklar ve kullanılan taşıtlar yine katılımlı bir şekilde yerinde gözlemlenmiştir.

Gerek yurtlarda gerekse göç faaliyetlerinde Yörükler ile birlikte iş paylaşımı yapılmış ve buralarda verilen görevler yerine getirilmiştir. Saha çalışmalarını kapsayan safhaların tamamında Yörüklerin yaptığı tüm faaliyetler gözlemlenmiş, gerekli notlar alınmış, fotoğraflanmış ve video kayıtları tutulmuştur.

Saha çalışmalarında kullanılan diğer veri toplama aracı görüşme formlarıdır. Çalışma süreci boyunca yapılan görüşmeler yarı yapılandırılmış görüşme formları ile gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda amaca uygun olarak 5 farklı yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Formların oluşturulması sırasında Somuncu (2005) ve Zaman (2007)'den de yararlanılmıştır.

Görüşme formlarından ilki kışlak yurtlarını ele almakta olup, yurt olarak kullanılacak alanların tespiti, gündelik hayat, çeşitli işler, hayvan birlikleri, sosyo-kültürel faaliyetler ve karşılaşılan sorunlar ile ilgili 12 sorudan oluşmaktadır.

İkincisi göç faaliyetlerine yönelik olup, göç zamanı ve güzergâhının belirlenmesi, göç için yapılan hazırlıklar, göç faaliyeti ve göç esnasında ortaya çıka sorunlar ile ilgili 10 sorudan oluşmaktadır.

Üçüncüsü yayla yurtlarını ele almakta olup, yurt olarak kullanılacak alanların tespiti, gündelik hayat, çeşitli işler, sosyo-kültürel faaliyetler ve karşılaşılan sorunlar ile ilgili 11 sorudan oluşmaktadır.

Dördüncü ve beşinci formlar ise tüm safhaları kapsamaktadır. Dördüncü formda Yörük kavramı, mekan kavramı, mekandan faydalanma ve etkileşim ile Yörük yaşamında karşılaşılan tüm sorunlarla ilgili 5 soru, beşinci formda sosyal ve kültürel özellikleri, gelenek ve görenekleri, sanatsal ve kültürel faaliyetleri ile geleneksel ekolojik bilgileri (halk inançları, halk takvimi, halk meteorolojisi, halk hekimliği, halk veterinerliği, insan çevre etkileşimi vb.) kapsayan 8 soru bulunmaktadır.

Görüşmeler, saha çalışmaları sırasında, katılımcı gözlemler esnasında, yemek ve dinlenme vakitlerinde gerçekleştirilmiştir. 45-60 dakika aralığında süren görüşmeler, Yörüklerden izin alınarak video kaydı, ses kaydı ve notlar halinde kaydedilmiştir. Elde edilen veriler fırsat bulunması halinde aynı gün ya da bir sonraki günde deşifre edilerek döküm haline getirilmiştir. Yazıya dökülen görüşmelerde kaynak kişilerin isimleri kullanılmayıp, K.K.1 K.K.2…….K.K.47 şeklinde kodlar kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi içerik analizi tekniği ile yapılmıştır. İçerik analizi "*birbirine benzeyen verileri belirli kavram ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamayı*" (Yıldırım ve Şimşek, 2013:259) kapsamaktadır.

Elde edilen veriler öncelikle anlamlı bütünler halinde kodlanmıştır. Bu kodlamalar kendi içinde kategorize edilerek tema ve alt temalar oluşturulmuştur. Ardından tema ve alt temalar başlıklar halinde, kodlamalar ise bu başlıkların altında metin ya da maddeler şeklinde gruplandırılarak verilmiştir. Böylelikle düzenli hale getirilen bulgular bazen yorumlanmış, bazen de maddeler halinde bırakılmıştır. Ayrıca doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.

Mekâna yönelik veriler ise coğrafi ifade teknikleri kapsamında düzenlenerek aktarılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma "Kültürel Coğrafya Açısından Bir Araştırma: Burdur İli Yörükleri" adlı doktora tezinden üretilmiş olup, tezde sunulan verilerin bir bölümünü kapsamaktadır. Nitekim çalışmada yurt olarak kullanılacak alanların tespiti, bu alanlarda kullanılacak olan meskenlerin konumlandırılması ve göç zamanı ile göç güzergâhlarının belirlenmesini içeren veriler yer almaktadır.

BULGULAR

Kışlak Yurtları

Yörüklerin yaşam alanlarından ilki kışlak yurtlarıdır. Dar anlamı ile yurt mesken ve eklentilerinin bulunduğu alana karşılık gelmekle birlikte, geniş anlamda hayvanların otlatıldığı, su içmeye götürüldüğü, su ve yakacak gibi temel ihtiyaçların karşılandığı alanları kapsamaktadır (Meydan, 2016). Kışlak yurtları Yörükler ve yetiştirdikleri hayvanların sonbahar aylarından ilkbahar aylarına kadar barındığı, konakladığı ve otlatıldığı alanları kapsamaktadır.

Kışlak yurtları Yörükler için uzun ve zahmetli bir dönemi teşkil etmektedir. Bu dönemde bir yandan düşük sıcaklık değerleri, yağışlar ve don olayları, diğer yandan gebe hayvanların doğumları başlamaktadır. Bu nedenle yurt olarak kullanılacak alanların seçimi büyük önem arz etmektedir.

Kışlak yurdu olarak kullanılacak alanların seçimi yapılırken başta yetiştirilen hayvanların ihtiyaçları ve refahı olmak üzere, Yörükler kendi ihtiyaçlarını da karşılayabilecekleri bazı kriterlere dikkat etmektedir. Bu durum yayla yurtları, göç güzergâhları ve meskenlerin konumlandırılması için de benzer özellikler taşımaktadır.

İlk kriter yetiştirilen hayvanların yeterli bir şekilde beslenmesini sağlayacak otlatma alanlarının varlığıdır. Yörükler hayvanlarını besleyebilecekleri bitki topluluklarının bulunduğu alanları yurt olarak kullanmak istemektedir. Burada bitki örtüsünün varlığı kadar çeşitliliğine de bakılmakta, hayvanların beslenme alışkanlıklarına uygun bitkilerin varlığına dikkat edilmektedir. Nitekim Yörükler yetiştirdikleri hayvanları içinde bulunulan mevsime, aya ve güne uygun bir şekilde otlatmaya çalışmaktadır.

Keçi yetiştiriciliği yapan Yörükler, kış aylarında yeşil kalabilen çalı ve bodur ağaç topluluklarının, ilkbaharda otsu bitki topluluklarının, sonbahar aylarında olgunlaşan çalı ve meşe glikleri (palamutları) gibi meyvelerin varlığına dikkat etmektedir. Aynı zamanda sarp kayalıklar ve uçurumlardan uzak durulmaya çalışılmaktadır. Koyun yetiştiriciliği yapan Yörüklerin de benzer davranışlar sergilediği, farklı olarak otsu bitki topluluklarının varlığını daha çok önemsediği görülmektedir.

Bu alanların büyük oranda orman arazileri içerisinde bulunduğu düşünüldüğünde, kışlak yurtlarının belirlenmesinde orman arazilerinin yeri ve önemini ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada doğal çevre koşullarına ek olarak beşeri çevre koşulları da devreye girmektedir. Orman arazilerinin kullanımı Orman İşletme Müdürlükleri ya da Şefliklerinin hazırlamış olduğu otlatma planları dâhilinde yapılabilmektedir. Dolayısıyla Yörükler kullanmak istedikleri alanların otlatma ve konaklamaya açık olup olmadığını müdürlükler veya şefliklerden öğrenmekte ve kullanım için izin almaktadır. Burada geleneksel kriterlerin yanında güncel izinlerin gerekliliği de görülmektedir.

Otlatma alanları bakımından orman arazilerine duyulan ihtiyaç Yörükleri bu arazilerin bulunduğu dağlık ve tepelik alanlara sevk etmektedir. Burada kastedilen alanlar dağ ve tepelerin yamaçları, sırtları, alçak kesimleri ve ovalar ile kesişen noktalarıdır. Böylece tarım arazileri ve yerleşim birimlerinden uzak kalınması ve olası zararların önlenmesi sağlanmaktadır. Bu süreç hafif eğimli ya da nispeten düz arazilerin tercih edilmesini beraberinde getirmektedir. İstisnai olarak bazı Yörüklerin bu alanlara komşu tarım arazilerini tercih ettiği de görülmektedir (Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1: Kışlak Yurtlarından Görünümler

Sonbahar aylarından İlkbahar aylarına kadar kullanılan yurtlarda, başta kış mevsimi olmak üzere günlük ortalama sıcaklık değerlerinin 0ºC ve üzeri olması beklenmektedir. Bu değerlerin sağlanması için Yörükler, sıcaklık değerlerine etki eden faktörlerden yükselti, bakı ve rüzgârları, özellikle de kuzey yönlü soğuk rüzgârları dikkate almaktadır.

Örneklem olarak belirlenen kışlak yurtları üzerinden açıklamak gerekirse, mevcut yurtlar 14 m ile 1330 m arasında çeşitli yükselti basamaklarında bulunmaktadır. Bu yurtlardan yalnızca biri İl sınırları dışında Fethiye (Muğla) sınırları içerisinde ve 14 m yükseltide bulunmaktadır. Geriye kalan yurtlar İl sınırları içerisinde bulunmakta ve 800-1330 m arasında değişen yükselti basamaklarında bulunmaktadır. İl arazilerinin büyük bölümünün 500-1000 m ve 1000-2000 m arasında (Güngör ve Polat, 2005) değişen yükseltilerde olduğu dikkate alındığında yurtların mümkün olduğunca alçak seviyelerde tutulmaya çalışıldığını göstermektedir.

Yörükler uygun şartların sağlanması durumunda güney, güneydoğu ve doğu yönüne bakan arazilere öncelik vermektedir. Böylece Güneş ışınlarından daha fazla yararlanılmaya çalışılmaktadır. Güneşlenme için gösterilen hassasiyet, rüzgârın varlığı ve yönü için de gösterilmektedir. Özellikle kuzey yönlü soğuk rüzgârlardan korunmak için kuzey yönlerini kapatan tepe ve sırtlardan faydalanılmaktadır. Ayrıca sıcaklık değerlerine etki eden faktörler ile bağlantılı olarak kar yağışları ve karın yerde kalma sürelerine de dikkat edilmektedir.

Kriterlerden bir diğeri su kaynaklarıdır. Yörükler yetiştirdikleri hayvanlar ile kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri debide ve kesintisiz akış sağlayan su

kaynaklarının varlığına dikkat etmektedir. Ancak sahanın karstik yapısı su kaynaklarına olan erişimi sınırlandırmaktadır. Bu sebeple su kaynaklarının dağılışı sıkı sıkıya takip edilmektedir. Son yıllarda traktör ve su tankeri gibi araçlarla taşıma su sağlansa da ilk tercih suyun doğal yollarla temin edilmesidir.

Kışlak yurtlarının belirlenmesi sürecinde doğal kriterler kadar beşeri kriterler de etkili olmaktadır. Bunlardan ilki yukarıda da değinilen otlatma planları ve bu planlar dâhilinde alınan izinlerdir.

İkinci sırada yurt olarak kullanılacak alanlara yönelik kiralama bedelleri gelmektedir. Ekonomik anlamda önemli miktarlara ulaşabilen bu ücretler otlatma ve konaklama bedellerine karşılık gelmektedir. Bu nedenle kiralama bedeli olmayan ya da düşük miktarlarda olan alanların tercih edilmesine dikkat edilmektedir.

Bir diğer kriter yetiştirilen hayvanlar ile rekabete girebilecek ikinci bir sürünün varlığıdır. Yörükler yurt ve yakın çevresinde kendi hayvanları dışında bir sürünün olmamasına özen göstermektedir. Mecbur kalınmadığı sürece iki farklı yurt ve iki farklı sürünün yan yana gelmemesine dikkat edilmektedir. Bu sayede otlatma yapılan alanların daralması ve tahrip edilmesi, su kaynaklarına yönelik kullanımın kısıtlanması, sürülerin ve özellikle köpeklerin çatışması gibi olumsuzlukların önüne geçilmek istenmektedir.

Son kriter ulaşım imkanlarıdır. Yük ve çeki hayvanlarının yerini alan traktör, otomobil, motosiklet, pikap ve kamyonet gibi taşıtların ilerleyebileceği yolların varlığına dikkat edilmektedir. Ulaşılabilir olma isteği hem ihtiyaçların karşılanması hem de çocukların okula gitmesi için önem arz etmektedir.

Yörüklerin görüşlerini belirten bazı örnekler ise şu şekildedir:

K.K.8: "*Uzun yıllar boyunca tam göçer olarak yaşadım ve farklı kışlak yurtları kullandım. 2010 yılında akrabalarımızın tavsiyesi ile Bucak ilçesi Atilla Mahallesi'nden tarla satın aldım. O tarihten itibaren kışlak yurdu olarak kendi tarlamı kullanıyorum. Bu tarlayı tercih ederken dağlık alanın hemen bitişiğinde olmasına çok dikkat ettim. Çünkü keçilerimi yaylıma çıkarabileceğim orman arazisine yakın olmam gerekiyordu. Dağlık alan üzerinde keçilerin yiyebileceği çalı, ağaç ve ot gibi bitkilerin varlığına dikkat ettim. Bunların sürüye yetip yetmeyeceğine baktım. Kış aylarında sıcak olmasına ve kar yağışlarına dikkat ettim. Yakın çevrede su kaynağı olmamasına karşın, bu sorunu tarlada açtırdığım sondaj ile çözdüm. Çocuklarımın okula gitmesinden dolayı (taşımalı olarak) yol ve ulaşım imkânlarına da dikkat ettim. Otlak ve kira ücretlerine dikkat ettim ama burada yaylıma çıkmam için Bucak Belediyesi'ne hayvan başına 11 TL (2018) ücret ödüyorum* "

K.K.12: "*En başta sıcak olmasına dikkat ediyorum. Şuan kullandığım yurt güney cephe, güneşi çok görüyor. Böyle olunca çabuk ısınıyor. Karın yerde*

kalma süresine dikkat ederim. Güneşi çok görmenin bir diğer faydası da kar yağdığı zaman çabuk eriyor. Yaylım alanlarının ve bu alanlarda bulunan bitkilerin sürüye yeterli olup olmadığına dikkat ederim. Bu nedenle yurdu orman arazisi içerisine kuruyorum. Yurt çevresinde su kaynağının bulunmasına çok dikkat ediyorum. Çünkü kalabalık bir sürüye bakıyorum. Bu bağlamda yakın çevrede ikinci bir sürünün olmamasına dikkat ederim. Yurda ulaşabileceğim bir yolun olmasına da dikkat ediyorum. Su kaynağında suyun azaldığı dönemlerde traktör ve su tankeri ile taşıma su getiriyorum. Ormancılardan izin almaya dikkat ediyorum. Hem yurt yeri için hem de yaylım alanları için izin alıyorum."

K.K.17: "*Sıcak olmasına ve karın yerde kalma süresine dikkat ederim. Kendi köyüm yüksek olduğu için soğuk ve karlı oluyor. Bu yüzden köyümü seçmek yerine daha alçakta olan ve daha sıcak olan burayı tercih ediyorum. Soğuk rüzgârlardan korunmaya dikkat ediyorum. Kuzey yönünden rüzgârın esmemesi için bulunduğum yamacın güney ve doğu yakasını kullanıyorum. Yani sırtımı kuzeyden gelebilecek rüzgârı kesen bir yamaca dayıyorum. Yönüm de güneşe doğru duruyor. Güneşi bol almaya dikkat ediyorum. Güneş bol olunca kar yağsa da çabuk eriyor. Yaylım alanlarının varlığına ve hayvanlarıma yetip yetmeyeceğine dikkat ediyorum. Suyun bulunmasına dikkat ediyorum. Yakın çevremizde su kaynağı var. Fakat yurdun kurulu olduğu yerden alçakta bulunuyor. Sürüyü buradan rahatça suluyorum, ama kendimiz için traktör ve su tankeri ile taşıma su getiriyorum. Ulaşıma dikkat ediyorum. Ana yoldan yurda kadar yol var. Otlak ve kira ücreti ödememeye dikkat ediyorum. Buraya geldiğimiz ilk yıllarda bu ücretleri ödemiştim. Sonrasında yurdun sınırları içerisinde bulunan yerleşmeye ikametgâhımı taşıdım. Artık buralıyım ve herhangi bir ücret ödemiyorum*."

Belirlenen kriterlere uygun alanların seçimini yapan Yörükler bu alanları yaşanılabilir yerlere dönüştürmekte, üzerine yurt kurmakta ve uzun yıllar boyunca kullanmaktadır. Bu nedenle nesiller boyunca kullanılan bu yurtlara "ata yurdu" denilmektedir. Mecbur kalınmadıkça ata yurtları değiştirilmemekte ya da başka bir aile tarafından kullanılmamaktadır. Bu da yaşanılan yere olan aidiyeti kuvvetlendirmekte ve kendileriyle özdeşleşmesini sağlamaktadır.

Burada örneklem dâhilinde bulunan Yörükler tarafından terkedilmiş bir uygulamaya da yer vermek gerekmektedir. Geçmiş yıllarda bazı Yörükler belirledikleri kışlak yurtları içerisinde farklı araziler kullanmaya ve aynı arazi üzerinde 2-3 yıldan fazla konaklamamaya dikkat etmişlerdir. Aynı arazinin uzun yıllar boyunca kullanılması bit, pire, kene gibi parazitlerin çoğalmasına ve beraberinde çeşitli hastalıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durumu önlemek adına Yörükler başta hayvan barınakları olmak üzere diğer mesken ve

eklentilerinin kurulu olduğu alanları belirli aralıklarla değiştirmiştir. Bu süreç "eski" ve "yeni" olarak adlandırılmaktadır. Şöyle ki 2019 yılında kullanılan alan eski, 2020 yılında farklı bir alanın kullanımı yeni olarak nitelendirilmektedir. Bu uygulama "gen" ve "sala" (Tuztaş Horzumlu, 2014) olarak da adlandırılmaktadır. Uygulamanın terk edilmesinde, kullanılan mesken ve eklentilerinin geçmişe göre daha sabit oluşu, parazitlere karşı ilaçlı mücadele ve hayvan barınaklarının çeşitli dezenfektanlarla temizlenmesinin etkili olduğu düşünülmektedir.

Yayla Yurtları

Yayla yurtları Yörükler ve yetiştirdikleri hayvanların yaz aylarında barındığı, konakladığı ve otlatıldığı alanları kapsamaktadır. Bu alanlar aynı zamanda üretimin, bolluğun ve ekonomik kazancın sağlandığı dönemi de kapsamaktadır. Bu durum kışlak yurtlarında olduğu gibi yayla yurdu olarak kullanılacak alanların seçimine büyük bir önem yüklemektedir. Seçim sürecinde yine birtakım kriterlere dikkat edilmektedir.

Yayla kavramı ile özdeşleşmiş olan serin hava şartları Yörüklerin dikkat ettiği kriterlerin başında gelmektedir. Bu bağlamda dikey yönde hareket (göç) edilerek, artan yükselti ile birlikte sıcaklık değerlerinin düşmesi sağlanmaktadır. Örneklem olarak belirlenen yayla yurtları üzerinden açıklamak gerekirse, mevcut yurtlar 1425 m ile 2033 m arasında çeşitli yükselti basamaklarında bulunmaktadır. Burada tersine göç yapan ve yaz mevsimini ova tabanında geçiren kaynak kişiye ait bir yurt hariç tutulmaktadır. Bunun yanında bir yurt da İl sınırları dışında 1432 m yükseltide bulunmaktadır. İlde bulunan ve ortalama yükseltileri 2000 m'yi aşan dağlık kütleler göz önünde bulundurulduğunda, yurtların mümkün olduğunca yüksek kesimlerde tutulmaya çalışıldığı görülmektedir. Burada bitki topluluklarının varlığına da bakılmakta ve orman üst sınırına dikkat edilmektedir.

Bir diğer önemli kriter yetiştirilen hayvanların yeterli bir şekilde beslenmesini sağlayacak otlatma alanlarının varlığıdır. Burada kışlak yurtları ile benzer şekilde bitki topluluklarının varlığı ve çeşitliliğine dikkat edilmektedir. Koyun yetiştiriciliği için otsu bitki topluluklarının, keçi yetiştiriciliği için otsu bitki topluluklarının yanında az da olsa çalı ve ağaç topluluklarının varlığına bakılmaktadır. Bu bağlamada yaz aylarında mümkün olduğunca yeşil kalabilen bitki topluluklarının bulunduğu alanlar tercih edilmeye çalışılmaktadır. Bu noktada yükselti basamaklarından faydalanılmaya çalışıldığı da görülmektedir. Şöyle ki Yörükler otsu bitki topluluklarının otlatılmasına alt basamaklardan başlamakta ve üst basamaklara doğru genişletmektedir. Sarp kayalıklar ve

uçurumlardan uzak durulması ile orman arazilerinin kullanımına yönelik uygulamalar kışlak yurtları ile aynı özellikleri taşımaktadır.

Tersine göç yapan bir kaynak kişi dışında Yörüklerin tamamı yayla kavramının karşılığı niteliğindeki dağların yüksek kesimlerini kullanmaya özen göstermektedir. Bu bağlamda dağlık kütlelerin yamaçları, vadi içleri, tepelik alanlar ve bu alanlar arasında bulunan düz ya da hafif eğimli çeşitli büyüklükteki araziler tercih edilmektedir. Bu araziler arasında sahanın karstik yapısını yansıtan dolin ve uvala gibi erime çukurlarına da rastlanmaktadır (Fotoğraf 2).

Fotoğraf 2: Yayla Yurtlarından Görünümler

Kriterlerden bir diğeri su kaynaklarıdır. Kışlak yurtlarında olduğu gibi su kaynaklarının varlığına oldukça dikkat edilmektedir. Nitekim sahanın karstik yapısı ve yaz kuraklığı istenilen her yer ve her anda suya olan ulaşımı kısıtlamakta ve suya olan ihtiyacı arttırmaktadır. Dolayısıyla su kaynaklarının dağılışı çok sıkı bir şekilde takip edilmektedir. Örneklem olarak belirlenen yayla yurtları ele alındığında biri dışında tüm yurtların su kaynağına sahip olduğu görülmektedir. Su kaynağınsa sahip olmayan yurtta ise su ihtiyacı traktör ve su tankeri ile taşınarak sağlanmaktadır.

Yayla yurtlarının belirlenmesi sürecinde kışlak yurtlarında olduğu gibi beşeri kriterler de etkili olmaktadır. Bunlardan ilki orman arazilerinin kullanımına yönelik yasal uygulamalar gelmektedir. İkinci sırada otlatma ve konaklamaya

yönelik kiralama bedelleri gelmektedir. Bu bedelleri ödememek adına Yörükler kiralama bedellerin olmadığı ya da minimum miktarda olduğu alanları tercih etmektedir. Bu ise daha çok nüfusuna kayıtlı olunan yerleşim birimleri sınırları içerisinde bulunan alanların tercihi ile sağlanmaktadır. Bu durum kışlak yurtlarında benzer bir şekilde çözülmektedir. Son olarak da rekabete girilebilecek farklı bir sürünün varlığı ve ulaşım imkânlarının yeterli olmasına dikkat edilmektedir.

Yörüklerin görüşlerini belirten bazı örnekler ise şu şekildedir:

K.K.4: "*Serin ve yaylım alanlarının bol olmasına dikkat ettim. Havalar ısınmaya başlayınca keçiler yukarıya, yükseğe, serine gitmek istiyor. Burası yüksek olduğu için yazın serin oluyor. Yaylım alanları içerisinde çeşitli otlar ve az da olsa ardıç ağacı gibi ağaçlar var. Bunların keçilerin beslenmesinde yeterli olup olmadığına dikkat ettim. Yine yüksek olduğu için ara ara yağmur yağar. Bu yağmur otların kurumamasına yardım eder. Su kaynaklarının varlığına dikkat ettim. Burada yaz boyunca kesilmeyen kaynak suları var. Onlar ile keçilerimi sularım. Kendi ihtiyacımızı da yakınımızda bulunan kaynaktan boru ile getiriyorum. Ormancılardan izin almaya dikkat ederim. Yurt yeri ve yaylım yapacağım yerleri izin alarak kullanıyorum. Haftada en az bir kez köye ve pazara indiğim için yolunun olmasına dikkat ettim. Otlak ve kira ücretlerinin varlığına dikkat ettim. Köyümüzün yaylası olduğu için bu ücretleri vermiyorum.*"

K.K.8: "*Serin olmasına dikkat ettim. Zaten yayla demek serinlik demek. Yükseklere çıktıkça hava serinliyor. Bundan 15 yıl öncesinde şu anki yurt yerinden farklı bir yeri seçiyordum. Bu yer Sultandağlarının yüksek kesimlerindeki düzlüklerdi. Yüksek tepelerin ağaçsız alanlarında yurt kurardım. Sonrasında vazgeçtim. Oralar şimdiki yurt yerine göre daha yüksek ve serin oluyor ama yağmur yağdığı zaman özellikle de geceleri aşırı soğuk oluyordu. Yine oralarda hiç ağaç yok. Yağmur yağdığında keçiler sığınacak yer arıyordu. Böyle olunca keçiler ıslanıyor, üşüyor ve hasta oluyordu. Bunları tecrübe edince buraya geldim. Çevresinde ağaçlar var. Gördüğün gibi çadır ve ağılı ağaçların altına kurdum. Daha korunaklı oluyor. Bana göre merkezi bir yer burası. Dere yatağında olduğundan dolayı çevredeki tepeleri ve yamaçlarını kullanabiliyorum. Bu da ikinci dikkat ettiğim husus olan keçilerimin yaz boyunca beslenmesini sağlayacak yaylım alanlarının varlığını sağlıyor. Su kaynaklarının varlığına dikkat ettim. Dere yatağında yaz boyu su olur hayvanlar oradan içer, kendimiz içinse yamaçta bulunan kaynaktan hortumla getirdim. Ulaşım yani yolunun olmasına dikkat ettim. Çarşıya, pazara gitmek için yolunun olmasına dikkat ettim. Benden başka yurdun ve çobanın olmamasına dikkat ettim. En son da otlak ücreti olmamasına dikkat ettim.*

Geçmiş yıllarda otlak ücreti veriyorduk ama ben Çay İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü "ne çiftçi/hayvan yetiştiricisi olarak kayıt oldum, yani buranın çiftçisi oldum. Bu sayede hem hiçbir ücret ödemiyorum hem de otlatma izni almış oluyorum."

K.K.22: "*Öncelikle kendi köyümüzün yaylası olduğu için tercih ettim. Bu yüzden hiçbir ücret ödemiyorum. Koyun beslediğim için serin olmasına dikkat ettim. Çünkü koyunlar yazın sıcakta yayılmaz. Yaylım alanlarının bol olmasına, özellikle otların bol olmasına dikkat ettim. Burası bayağı yüksek (2033 m) olduğu için çok kar yağar. Ama bu yıl (2018) yağmadı. Çok kar olunca su da bol olur. Suyun bol olması hem otların uzun boylu ve yeşil olmasını hem de hayvanların sulanmasını sağlar. Hayvanları yaylanın çeşitli noktalarından çıkan kaynak suyu ile suluyorum. Yurdun su ihtiyacını da hemen yakında bulunan kaynak suyundan karşılıyorum. Köye inmek için, ihtiyaçlarımız karşılamak için, pazara gitmek için yolun olmasına dikkat ettim. Ama yol biraz kötü ve bakımsız. Burada benden başka çobanlar da var. Onlar da köyümüzden, zaten muhtarlık dışarıdan kimseye yaylım izni vermiyor. Dağlık alan geniş olduğu için onlara da yeterli yaylım alanı çıkıyor. Herkes farklı bir yöne doğru hayvanlarını gütmeye götürüyor*."

Belirlenen kriterlere uygun alanların seçimini yapan Yörükler bu alanları yaşanılabilir yerlere dönüştürmekte, üzerine yurt kurmakta ve uzun yıllar boyunca kullanmaktadır. Bu süreç ve yurtların kullanımı kışlak yurtları ile aynı özellikleri taşımaktadır.

Göç

"*Yörüklerde göç ikidir, ilki yılda iki defa yaylaya ve yayladan kışlağa, ikincisi ömürde bir defa ahirete yapılır*" (K.K.26). Göç konar-göçer yaşam biçiminin özünü oluşturmaktadır. Yetiştirilen hayvanların ihtiyaçlarının karşılanması için yapılan bir hareket olup, ilkbahar aylarında kışlak yurtlarından yayla yurtlarına, sonbahar aylarında yayla yurtlarından kışlak yurtlarına doğru yapılmaktadır.

Yörükler Mayıs-Haziran aylarında yayla yurtlarına göç ederken, Eylül-Ekim aylarında yayla yurtlarından kışlak yurtlarına göç etmektedir. Daha önce de değinildiği gibi yayla yurtları bolluğu, üretimi, ekonomik kazancı ve hayvanlar için daha iyi otlakları vaat etmektedir. Bu nedenle göç zamanı ve göç güzergâhının dikkatli ve özenli bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir.

Yörükleri yayla yurtlarına göç etmeye sevk eden sebeplerin başında artan sıcaklık değerleri ve kuraklık gelmektedir. Artan sıcaklıklar yüksek kesimlere çıkma alışkanlığı olan Yörükler ve hayvanlar üzerinde huzursuzluğa yol açmaktadır. Bu durum saha çalışmaları sırasında katılım sağlanan otlatma

faaliyetlerinde bizzat gözlemlenmiştir. Bu bağlamda hayvanların otlatma güzergâhlarından ayrılarak yüksek alanlara doğru hareket etme eğiliminde olduğu görülmüştür.

İkinci sebep yine artan sıcaklık değerleri ve kuraklığa bağlı olarak bitki topluluklarının kuruma sürecine girmesidir. Bu kapsamda otsu bitki topluluklarının hızlı bir şekilde kuruduğu, çalı ve ağaç topluluklarının yenilebilir kısımları olan sürgün ve taze yapraklarının sertleşerek odunsu bir hal aldığı görülmektedir. Bu ise hayvanların beslenebileceği imkânların kısıtlanmasına sebep olmaktadır.

Bir diğer sebep kışlak yurtlarının yakın çevresinde bulunan tarım arazilerinde ekip-biçme faaliyetlerinin başlamasıdır. Yörüklerin nadasa bırakılan ya da zirai faaliyetlerde bulunulmayan tarım arazilerinde hayvanlarını otlattığı bilinmektedir. Arazilerin işlenmesi ile birlikte bu alanlar Yörüklerin kullanım alanı olmaktan çıkmakta ve hareket kabiliyetlerini kısıtlamaktadır.

Son olarak da hayvanları rahatsız eden sinek, parazit ve haşerelerin ortaya çıkması etkili olmaktadır.

Yukarıdaki nedenler Yörükleri yaylalara göç etmeye sevk ederken, uygun göç zamanının belirlenmesi de büyük bir önem arz etmektedir. Bu bağlamda bazı kriterler dikkate alınmaktadır. Nisan ayı ortaları ile birlikte kışlak yurtları ısınmaya başlarken, yaylalara ev sahipliği yapan yüksek kesimlerin henüz ısınmadığı görülmektedir. Bu durum yayla yurtları kısmında verilen bilgilerle çelişiyor gibi görünse de, ısınmadan kasıt bulundukları yükselti basamaklarıyla doğru orantılı bir ısınmadır. Bu nedenle yüksek kesimlerin ısınması ve burada bulunan bitki örtüsünün gelişimi beklenmektedir.

Son yıllarda dikkat edilen bir diğer kriter okulların kapanış tarihleridir. Okul çağında çocuğu olan Yörükler zor da olsa okulların kapanacağı tarihe kadar ya da 7-10 gün öncesine kadar beklemeyi tercih etmektedir. Buradaki amaç göç faaliyetinin aile fertlerinin tümüyle birlikte yapılmak istenmesidir.

Bu kriterlere göre Yörükler göç için en uygun zamanın Mayıs ayından başlayarak Haziran ayının ilk haftasını kapsayan süre zarfı olduğunu belirtmektedir. Bu süre zarfının bugün kullanımı giderek azalan halk takvimi ve sayılı günler ile desteklendiği de görülmektedir. Yörükler arasında göçün, havaların ısınacağına ve yaz mevsimine geçişin başlayacağına inanılan Hıdırellez (6 Mayıs) sonrasında gerçekleştirilmesinin uygun olacağı düşünülmekte ve tavsiye edilmektedir (K.K.3, K.K.7, K.K.9, K.K.11). Örneklem dâhilinde gerçekleştirilen göçlere bakıldığında önemli bir kısmının Mayıs ayında yapıldığı görülmektedir. Bu durum halk takvimi ve sayılı günlere olan inancı destekler niteliktedir. Ayrıca Mayıs-Haziran ayları Şubat ve Mart

aylarında doğan oğlak ve kuzuların göç edebilecek erişkinliğe ulaştığı zamana denk gelmektedir.

Gerek yayla yurtlarına yapılan göçlerde gerekse kışlak yurtlarına yapılan göçlerde en kısa yoldan, en hızlı ve en güvenli şekilde hareket edilmesi amaçlanmaktadır. Bu durumu sağlayabilmek adına Yörükler göç güzergâhlarını belirlerken çeşitli kriterlere dikkat etmektedirler.

Saha çalışmaları boyunca çoğunlukla yaya, az da olsa motorlu taşıtlarla göç edildiği görülmüştür. Yaya olarak gerçekleştirilen göçlerde; bitki örtüsü bakımından seyrek, taşlık ve kayalık alanlardan, uçurumlardan ve yüksek eğimli arazilerden uzak, içerisinde patikalar ve su kaynaklarının bulunduğu, son olarak da kullanım iznine sahip güzergâhların oluşturulmasına dikkat edilmektedir (Fotoğraf 3). Buradaki amaç hareket kabiliyetinin arttırılmasıdır. Ayrıca sürü içerisindeki oğlak ve kuzuların taşlık ve kayalık alanlar ile uçurumlardan uzak tutulması da amaçlanmaktadır. Bu hayvanların ilk kez göç ettiği düşünüldüğünde olası düşmeler ve yaralanmaların önüne geçilmek istenmektedir.

Fotoğraf 3: Göç Faaliyetinden Bir Görünüm

Motorlu taşıtlar ile gerçekleştirilen göçlerde ise taşıtların ilerleyebileceği yolların varlığına dikkat edilmektedir. Her iki göç faaliyetinde de güneşli ve sıcak bir gün tercih edilmeye çalışılmaktadır.

Yayla yurtlarında geçirilen yaz mevsiminin ardından Sonbahar ayları ile birlikte kışlak yurtlarına dönüş başlamaktadır. Yörükleri kışlak yurtlarına göç etmeye sevk eden sebeplerin başında sıcaklık değerlerinde yaşanan düşüş gelmektedir. Özellikle gece sıcaklıklarında yaşanan düşüşler hayvanları

olumsuz etkilemektedir. Yayla yurtlarının konumu ve yükseltisine bağlı olarak değişmekle birlikte gece sıcaklıklarının Ağustos ayının ikinci yarısında, gündüz sıcaklıkların Eylül ayı ile birlikte düşmeye başladığı görülmektedir. Bu durum hem Yörüklerde hem de hayvanlarda alçak kesimlere inme zorunluluğu doğurmaktadır.

İkinci sebep ot topluluklarının kurumasıdır. Alçak kesimlere göre daha geç gelişim gösteren otsu bitkiler yaz sonu itibariyle kurumaya başlamaktadır. Bu durum otlatma imkânlarının kısıtlanmasına neden olmaktadır.

Bir diğer önemli sebep yağmur ve sis gibi hava olaylarının görülmeye başlanmasıdır. Eylül ayı ile birlikte sıcaklık değerlerinde yaşanan düşüşler bahsi geçen hava olaylarını da beraberinde getirmektedir. Bu dönemde yağan yağmurlar hayvanları olumsuz etkilemektedir. Sis ise görüş mesafesinin düşmesine otlatma sırasında hayvanların kaybolmasına ya da çobanın kontrolünün dışına çıkmasına sebep olmaktadır. Bu ise hayvanların sarp kayalıklarda mahsur kalmasına, düşmesine ya da kurt saldırısına maruz kalmasına neden olmaktadır. Ekim ayı ile birlikte az da olsa kar yağışları da görülebilmektedir. Yörükler arasında istenmeyen bir durum olan kar yağışları yukarıda değinildiği gibi hayvanların olumsuz etkilenmesine ve hastalanmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle kar yağışları başlamadan kışlak yurtlarına dönülmek istenmektedir.

Son olarak da bazı Yörükler başta buğday ve arpa olmak üzere çeşitli tarım ürünlerinin hasat edilmesinin ardından, hasattan geriye kalan kalıntılar ile hayvanlarını beslemek için ova kenarlarına ya da kışlak yurtlarına erken sayılabilecek bir tarih olan Ağustos ayında göç etmektedir.

Bahsi geçen sebepler uygun bir göç zamanın belirlenmesini de beraberinde gerektirmektedir. Göç zamanı genellikle sıcaklık değerlerinin düşmesi ve yağışların başlamasına göre belirlenmektedir. Bu bağlamda çoğunlukla Ekim ayı ve öncesi tercih edilmektedir. Yayla yurtlarında olduğu gibi eğitim-öğretim süreci de dikkate alınmaktadır. Okul çağında çocuğu olan Yörükler okulların açılacağı tarihlere yakın zamanlarda göç etmeye çalışmaktadır. Bununla birlikte çocukların okul döneminde akrabaların yanına gönderildiği ya da yatılı okullara verildiği de görülmektedir. Ayrıca çocuklar anneleri ya da dede ve nineleriyle kışlak yurtlarına gönderilebilmektedir. Böylece çocuklar okula giderken sürü kısa bir süre daha olsa yayla yurtlarında kalabilmektedir.

Kışlak yurtlarına dönüşü sağlayan göçler, yayla yurtlarına yapılan göçler ile aynı özellikleri taşımaktadır. Bu kapsamda aynı güzergâhlar kullanılmakta olup, yaya ve motorlu taşıtlar vasıtasıyla kışlak yurtlarına dönülmektedir.

Meskenler

Hareketli yaşam biçimleri ile Yörükler hayatları boyunca ihtiyaç duydukları hemen her şeyi kendileri ile birlikte taşımaktadır. Bunların başında barınma ihtiyacının karşılandığı meskenler gelmektedir. Bu bağlamda hafif ve kolay taşınabilen, kurulumu basit ve zaman almayan, hareket kabiliyetini kısıtlamayan meskenler tercih edilmektedir.

Eröz (1991) ve Yalman (1993)'ün tespitlerine göre Anadolu göçerleri tarafından üç tip mesken kullanılmaktadır. Bunlar kara/kıl çadır, alaçık ve topak evdir. Bunlar içerisinde kara/kıl çadırlar Yörükler ile özdeşleşmiş durumdadır. Bu durumun ortaya çıkmasında; dokumada kullanılan hammadde olan keçi kılının kolay ve bol bir şekilde temin edilmesi, kısa sürede kurulup-sökülmesi, hafif ve taşınabilir olması, suya karşı dirençli olması ve ısı yalıtımı sağlaması etkili olmaktadır (Bakır, 1995).

Yörüklerin mimari anlayışlarının bir göstergesi olan kara/kıl çadırlar kuruldukları alanları yaşanılabilir yerler haline dönüştürmektedir. Bu bağlamda çadır Yörüklerin doğduğu, doyduğu, inanç ve ibadetlerini gerçekleştirdiği, kendini ifade ettiği, sosyal ve kültürel aktivitelerde bulunduğu ve öldüğü bir merkezdir.

Türkiye'de kara/kıl çadırlar Akdeniz, Ege ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşayan konar-göçerler tarafından kullanılmaktadır (Gürbüz, 1997). Yakın geçmişe kadar yoğun bir şekilde kullanılan kara/kıl çadırlar bugün yerini çeşitli mesken tiplerine bırakmış durumdadır. Bu durum araştırma sahası için de benzer özellikler göstermektedir. Geçmişte yoğun bir şekilde kullanılan kara/kıl çadırlar yerini çatma, alaçık, baraka, taşınabilir konteyner, dam ve evlere bırakmış durumdadır (Fotoğraf 4). Çadırların tercih edilmeyişinde, çadır dokumanın zor ve zahmetli olması, naylon ve branda gibi örtü malzemelerinin ucuz ve kolay ulaşılabilir olması, taş ve ahşap iskeletli yapıların kurulması ve daha uzun süreler kullanılabilir olmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Meskenlere ait eklentiler ise ağıl, kuzuluk, ahır, sütlük ocak, tuvalet ve banyodan oluşmaktadır.

Fotoğraf 4: Sırasıyla Kara/Kıl Çadır, Çatma, Alaçık ve Taşınabilir Konteynerden Görünümler

Yurtların belirlenmesiyle birlikte Yörükler başta meskenler olmak üzere hayvanların kullanacağı barınaklar ve diğer eklentilerin kurulumunu gerçekleştirmektedir. Yurtların belirlenmesinde gösterilen hassasiyet mesken ve diğer eklentilerin kurulumunda da gösterilmektedir. Bu yapılar arazi üzerinde herhangi bir alana gelişigüzel bir şekilde kurulmak yerine Yörüklerin belirlediği bir düzen dâhilinde kurulmaktadır.

Kışlak yurtlarında kullanılan meskenler olan kara/kıl çadır, çatma, baraka, ev ve taşınabilir konteynerler arazinin elverdiği ölçüde düz ya da az eğimli bir zemin üzerine kurulmaya çalışılmaktadır. Hayvan barınakları ve diğer eklentiler ise meskenlerin çevresinde konumlandırılmaktadır. Bunlardan ağıl ve kuzulukların hafif eğimli araziler üzerine kurulmasına dikkat edilmektedir. Buradaki amaç hayvan dışkıları ve özellikle idrarın eğim doğrultusunda akmasını ve zeminin kuru kalmasını sağlamaktır. Keçi yetiştiriciliği yapan bazı Yörüklerin taşlık zeminleri tercih ettiği de görülmektedir.

Bir diğer husus kuruluş yönleridir. Yukarıda ifade edilen yapıların tamamı güneşten daha fazla yararlanmak için güney, güneydoğu ve doğu yönlerine bakacak şekilde kurulmaktadır. Ayrıca meskenlerin giriş kısımlarının doğu ve güneydoğu yönlerine bakmasına dikkat edilmektedir. Bu noktada güneşten gelen enerjinin yanında gün doğumunun takip edilmesi de amaçlanmaktadır. Böylece Yörükler biyolojik saate göre uyanmakta ve gündelik işlerin başına geçebilmektedir.

Güneşten faydalanmak isteyen Yörükler aynı zamanda rüzgârların varlığı ve yönüne de dikkat etmektedir. Bu kapsamda Yörükler "kuytu" olarak isimlendirdikleri ve özellikle kuzey yönlü rüzgârları önleyebilecek olan tepelik, kayalık ve ağaçlık alanlardan faydalanmaktadır. Bu alanlar bir nevi bariyer olarak kullanılmaktadır. Yine Yörüklerin tabiriyle "yel alan" yerlere (hâkim rüzgar yönüne doğru) mesken ve diğer yapıların kurulmamasına dikkat edilmektedir.

Kışlak yurtlarında dikkat edilen hususlar benzer şekillerde yayla yurtlarında da dikkate alınmaktadır. Bununla birlikte birtakım farklar da bulunmaktadır. Bunlardan ilki meskenlerin kurulumu sırasında (ev hariç) ağaç gövdeleri ve gölgelerinden faydalanılmasıdır. Buradaki amaç kara/kıl çadır, çatma ve baraka gibi meskenlerin kurulumu sırasında ağaç gövdelerini birer direk ya da kolon gibi kullanmaktır. Gölge kısımlar ise sıcaktan korunmak için tercih edilmektedir. Bu süreç başta hayvan barınakları olmak üzere diğer eklentiler için de benzer şekillerde uygulanmaktadır.

İkinci sırada kuruluş yönleri gelmektedir. Mevsim itibariyle güneşlenme süreleri ve sıcaklık değerlerinin yüksek oluşu kuruluş yönleri açısından Yörüklerin serbest davranmasına imkân sağlamaktadır. Bu kapsamda bazı Yörüklerin gün doğumundan haberdar olmak için doğu yönünü tercih ettiği, bazı Yörüklerin serin olması için kuzey yönünü tercih ettiği görülmektedir. Yine yaz boyunca süt ürünlerinin üretildiği ve muhafaza edildiği sütlükler de serin olması için kuzey yönüne bakacak şekilde kurulmaktadır.

İnsan çevre etkileşimi bakımından meskenlerde kullanılan malzemeler ve bu malzemelerin temin sürecine de kısaca değinilmesi gerekmektedir. Kara/kıl çadırlar üzerinden aktarmak gerekirse; çadırların temel yapı malzemesini çullar oluşturmaktadır. Çatı ve duvarları oluşturan çullar keçi kıllarından elde edilen ipliklerin ıstar adı verilen tezgâhlarda dokunmasıyla üretilmektedir. Taşıyıcı parçalarını oluşturan direkler ve direklerin ucuna takılarak çulların yırtılmasını önleyen çanaklar ardıç (juniperus türleri) ve çam (karaçam/pinus nigra ve kızılçam/pinus brutia) ağaçlarının dalları ya da gövdelerinden elde edilmektedir. Çulları birbirine tutturan ve çuvaldız iğnelerine benzeyen sitil çubukları kürt ağacı ve karamuk (berberis crataegina) ağacının dallarından, çadırın sabitlenmesini sağlayan çekecek ve kazıklar çalı (kermes meşesi/quercus coccifera) dallarından yapılmaktadır.

Kara/kıl çadırların temel yapı malzemelerini oluşturan parçaların büyük oranda doğal çevreden temin edildiği görülmektedir. Yörüklerin yaşam alanları ve yakın çevrelerinde bulunan bu bitkileri dayanıklı, hafif ve uzun ömürlü olmaları nedeniyle tercih edilmektedir. Kara/kıl çadır örneğinde görülen uygulamalar başta çatma ve alaçık olmak üzere baraka, dam ve evlerde de

benzer şekillerde görülmektedir. Bu durum hayvan barınakları ve diğer eklentiler için de geçerlidir. Bu kapsamda pek çok malzeme çevrede bulunan bitkiler ile kayaçlardan temin edilmektedir.

Eşine ender rastlanan bir örnek vermek gerekirse; oğlak ve kuzuların birkaç ay boyunca barındığı kuzuluklarda zemin örtüsü uygulaması yapılmaktadır. Örtü malzemesi olarak püren (kantaron/hypericum türlerine ait bitkilere verilen genel ad) ya da yapraklı ardıç dalları (özellikle bozardıç/juniperus excelsa sürgünleri) kullanılmaktadır. Bunlar bir yalıtım malzemesi gibi zemine serilmektedir. Bu sayede hayvanların toprak, idrar ve dışkılar ile teması kesilmekte ve kuru bir zemin üzerinde yatmaları sağlanmaktadır (Fotoğraf 5).

Fotoğraf 5: Zemin Örtüsü Uygulaması Yapılmış Kuzuluktan Bir Görünüm

SONUÇ

Yörükler, yetiştirdikleri hayvanların beslenmesi ve refahı için elverişli hava koşulları ile otlak ve mera alanlarına ihtiyaç duymaktadır. Yılın farklı dönemlerinde farklı mekanların kullanılmasını gerektiren bu ihtiyaç Türkiye'de dikey yönde yapılan hareketler (göçler) ile giderilmektedir. Bu süreçte Yörükler yeryüzü şekilleri, iklim, bitki örtüsü, su kaynakları ve beşeri çevre koşullarının sunduğu imkânlardan faydalanmakta, karşılaşılan sorunlar ile mücadele etmektedir.

Araştırma sahasını oluşturan Burdur ili gerek doğal çevre koşulları, gerekse beşeri çevre koşulları ile Yörüklere elverişli imkânlar sunmaktadır. Sahanın Türklerin Anadolu'ya geliş sürecinden itibaren konar-göçer nüfusa ev sahipliği

yaptığı bilinmektedir. Geçmişte kalabalık gruplar oluşturan bu nüfusun zaman içerisinde çeşitli nedenlerle azaldığı, fakat varlığını koruduğu görülmektedir.

İnsan çevre etkileşimi kapsamında kendi yaşam alanlarını oluşturan Yörükler, diğer insanlar tarafından sınırlı bir şekilde kullanılan dağlar, tepeler, yaylalar, vadiler gibi alanları yaşanılabilir yerler haline dönüştürmüşlerdir. Kendi tabirleriyle yurtlar (kışlak ve yayla yurtları), göç güzergâhları ve bu güzergâhlar boyunca mola verilen alanlar ile hayvanların otlatıldığı sahalar Yörüklerin başlıca yaşam alanlarını oluşturmaktadır.

Çalışma konusunu oluşturan yurtlar ve göç güzergâhlarının belirlenmesi sürecinde çeşitli kriterlerin dikkate alındığı tespit edilmiştir. Bu kriterler çalışma içerisinde detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ise bu kriterlerin dayanağını oluşturan bilgi birikimi ve deneyimlerdir.

Yaşam alanlarının belirlenmesi sürecinde dikkate alınan kriterler, Yörüklerin bu doğrultuda faydalandığı geleneksel ekolojik bilgilere karşılık gelmektedir. Uzun yıllar boyunca sürdürülen konar-göçer yaşam biçimi ve hayvancılık faaliyetleri, sahada sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda kendine has bir yapının oluşmasına imkân sağlamıştır. Bu yapı aynı zamanda köklü bir kültürel birikimi de beraberinde getirmiştir.

Geleneksel ekolojik bilgi kapsamında faydalanılan bilgi ve tecrübeler bu birikimin birer ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu bilgi ve tecrübelerin kaynağı ve dayanağı Yörüklerin uzun yıllar boyunca sürdürdükleri yaşam biçimleri ve buna bağlı olarak gelişen kültürel yapıdır. Nitekim Yaşam alanlarının belirlenmesi sürecinde bu bilgi ve deneyimlerden yoğun bir şekilde faydalanıldığı görülmüştür.

Bu faydalanma durumu yaşam alanlarının belirlenmesinin ardından bu alanlar üzerinde kurulması planlanan mesken ve eklentilerinin konumlandırılması sırasında da devam etmektedir. Bu yapılar arazi üzerinde herhangi bir alana gelişigüzel bir şekilde kurulmak yerine Yörüklerin belirlediği bir düzen dâhilinde kurulmaktadır. Bu düzenin oluşturulması sırasında yine geleneksel ekolojik bilgiler ve kişisel tecrübelerden yararlanıldığı görülmüştür.

Geleneksel ekolojik bilgiye başvurulan bir diğer nokta mesken ve eklentilerinin kurulumunda kullanılan malzemelerin temin sürecidir. Bu süreçte kullanım alanına uygun malzemelerin tercih edilmesine dikkat edildiği görülmüştür. Büyük oranda yakın çevrede bulunan bitki ve kayaçlardan temin edilen malzemelerin dayanıklı, hafif ve uzun ömürlü olmasına dikkat edilmiştir.

Yaşanılabilir hale dönüştürülen alanlar uzun yıllar boyunca kullanılmakta olup, babadan oğula miras olarak bırakılmaktadır. Nitekim her Yörük ailesinin yurt kuracağı alan bellidir. Zorunlu bir durum olmadıkça Yörükler bu

alanlardan vazgeçmez ya da başka bir aile bu alanları kullanmaz. Bu tutum yaşanılan yere olan aidiyeti gözler önüne sermektedir.

Yaşam alanlarına duyulan aidiyet duygusuna rağmen, Yörük yaşam biçimine olan ilginin giderek azaldığı görülmüştür. Bu durumun ortaya çıkmasında değişen sosyo-ekonomik yapı, teknolojik gelişmeler ile genç kuşak Yörüklerin hayvancılık faaliyetlerini zahmetli bir iş olarak görmesinin etkili olduğu düşünülmektedir.

Yörük yaşam biçimine olan ilginin azalması aynı zamanda geleneksel ekolojik bilgi kapsamında faydalanılan bilgi, tecrübe ve uygulamaların da daha az kullanılması anlamına gelmektedir. Bu noktada yaşlı kuşak Yörüklerin bu bilgi ve tecrübeleri aktarmakta zorlandığı, genç kuşak Yörüklerin ise bu bilgi ve tecrübeleri almakta yeterince istekli olmadığı görülmüştür. Bu nedenle bu bilgi ve tecrübelerin kayıt altına alınması ve gelecek nesillere aktarılmasına yönelik çalışmaların yapılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Agnew, A. J. (2011). Space and Place. İçinde; *The SAGE Handbook of Geographical Knowledge* (Ed: J. A. Agnew, D. N. Livingstone), ss. 316-331. London: SAGE Publications.

Akgül, Ç. (2022). Sürdürülebilir Ekolojik Denge İçin Modern ve Geleneksel Üretim Yöntemlerinin Entegrasyonunda Kırsal Kadının ve Kadın Kooperatiflerinin Önemi: Afşar Balam Kadın Kooperatifi Örneği. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 9(1), 57-71.

Albayrak, L. ve Yılmaz, C. (2022). Artvin Yaylacılık Kültüründe Kadının Yeri ve Yerel Ekolojik Bilgi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 130(257), 383-406.

Alcorn, J. B. (1989). Process as Resource: The Traditional Agricultural Ideology of Bora and Huastec Resource Management and its Implications for Research. *Advances in Economic Botany* 7, 63–77.

Anderson-Levitt, K. M. (2006). Ehtnography. İçinde; *Handbook of Complementary Methods in Education Research* (Ed: J.L. Green, G. Camilli, ve P.B. Elmore), ss. 279-295. Washington DC: American Educational Research Association

Arıkan, Z. (1988). *XV - XVI. yüzyıllarda Hamit sancağı*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Atalay, İ. ve Efe, R. (2015). *Türkiye Biyocoğrafyası (Bitki ve Hayvan)*. İzmir: Meta Basımevi.

Ateşgül, Y. (2021). *Geleneksel Ekolojik Bilgi ve Aksu/Sofular Havzası* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bakır, İ. (1995). *Batı Toroslarda Göçerlerin Yerleşme ve Mekân Sorunlarının Çözümü Üzerine Bir Deneme*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Berkes, F. (1993). Traditional Ecological Knowledge in Perspective. İçinde: *Traditional Ecological Knowledge Concepts And Cases* (Ed: J. T. Inglis), 1-9. Ottowa: International Development Research Centre

Berkes, F. (1999). *Sacred ecology Traditional ecological knowledge and resource management*. London/Philadelphia: Taylor and Francis.

Berkes, F. (2012). *Sacred Ecology (third edition)*. New York: Routledge

Berkes, F., Colding, J. ve Folke, C. (2000). Rediscovery of Traditional Ecological Knowledge as Adaptive Management. *Ecological Applications*, 10(5), 1251–1262.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri (12. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Büyükşahin, F. (2017). *Kültür-Çevre Bağlamında Geleneksel Ekolojik Bilginin Korunmasının Önemi: Sarıkeçili Yörükler Örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Büyükşahin, F. ve Güneş, G. (2016). Geleneksel ekolojik bilginin önemi: Sarıkeçili Yörükler örneği. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırma E-Dergisi* 1-21. Erişim tarihi: 15.05.2023, https://web.archive.org/web/20200729084117/http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/FerhatBuyuksahinGulGunes.pdf

Büyükşahin, F. ve Güneş, G. (2017). Pastoral Göçebe Toplumlar ve Kültürel Peyzaj Korumanın Önemi. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 4(1), 36-48.

Colding, J. (1998). Analysis of hunting options by the use of general food taboos. *Ecological Modelling*, 110(1), 5–17.

Cramer, J. A. (1832). *A Geographical and Historical Description of Asia Minor (second edition)*. London: Oxfort University Press.

Das, A., Gujre, N., Devi, R. J. ve Mitra, S. (2023). A Review on Traditional Ecological Knowledge and Its Role in Natural Resources Management: North East India, a Cultural Paradise. *Environmental Management*, 72, 113-134.

Doğan, G. ve Bağcı, E. (2011). Elazığ'ın Bazı Yerleşim Alanlarında Halkın Geleneksel Ekolojik Bilgisine Dayanarak Kullandığı Bitkiler ve Etnobotanik Özellikleri. *Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 23(2), 77-86.

Duru, R. (1996). Burdur Bölgesi Neolitik Çağ Mimarlığı ve Anadolu'daki Çağdaşları Arasındaki Konumu Hakkında. *Adalya* 1, 1-22.

Duru, R. (1999). Burdur Bölgesi'nin Tarih Öncesi Kültürleri Hakkında Bazı Gözlemler. *XII. Türk Tarih Kongresi Bildiriler Kitabı*, 12-16 Eylül 1994, Ankara, Türkiye, ss. 21-25

Ekiz, E. (2022). *Kültürel Coğrafya Açısından Bir Araştırma: Burdur İli Yörükleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Eröz, M. (1991). *Yörükler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını.

Gadgil, M., Berkes, F. ve Folke, C. (1993). Indigenous knowledge for biodiversity conservation. *Ambio* 22 (2/3), 151–156.

Geertz, C. (1983). *Local knowledge: Further Essays in İnterpretive Anthropology*. New York: Basic Books.

Görgülü, F. (2000). *Selçuklular Zamanında Göller Bölgesi'nin Siyasi, Sosyal, İktisadi, Dini, ve Kültürel Durumu*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Gül, S. (2020). Kızılırmak Deltasında Yazılmamış Kanunlar: Bir Sulak Alanın Korunmasında Geleneksel Ekolojik Bilginin Rolü. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 42, 303-327.

Gül, S. (2022). Türkiye'de İklim Değişikliğiyle Mücadelede Acil Bir Eylem Olarak Geleneksel Ekolojik Bilgiyi (GEB) Keşfetmek. *Coğrafya Dergisi*, 44, 289-306.

Güler, E. ve Mutlu, A. (2021). Geleneksel Bilgi ve Fikri Mülkiyet Çıkmazında Biyokorsanlık Sorunu. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı*, 5-6 Temmuz 2021, Çanakkale Türkiye, 103-111.

Güngör, S. ve Polat, A. T. (2005). Burdur İli Turizm ve Rekreasyon Kullanımına Yönelik Topoğrafik Yapı Potansiyelinin Saptanması ve Değerlendirilmesi. *I. Burdur Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 16-19 Kasım 2005, Burdur, Türkiye ss. 627-634.

Gürbüz, O. (1997). Türkiye'de Göçebe Mesken Örneği: Çadır. *Türk Coğrafya Dergisi*, 32, 185-195.

Hancock, B. (1998). *An Introduction to Qualitative Research*. Nottingham: Trent Focus Group.

Johannes, R. E. (1998). The case for data-less marine resource management: examples from tropical nearshore fisheries. *Trends in Ecology and Evolution* 13(6), 243–246.

Karakaya, H. (2022a). Geleneksel Ekolojik Bilginin Hayata Yansıması: Afyonkarahisar Yöresinde Doğal Yöntemlerle Yoğurt Yapma Teknikleri. İçinde: *Kaz Dağları ve Geleneksel Ekolojik Bilgi* (Ed: M. A. Yolcu), 127-148. Çanakkale: Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım

Karakaya, H. (2022b). *Geleneksel Ekolojik Bilgi ve Folklor İlişkisi: Afyonkarahisar Örneği* Yayımlanmamış Doktora Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.

Kim, E. A., Asghar, A. ve Jordan, S. (2017). A Critical Review of Traditional Ecological Knowledge (TEK) in Science Education. *Canadıan Journal of Science, Mathematics And Technology Education*, 17(4), 258-270.

Klee, G. A. (Ed). (1980). *World systems of traditional resource management*. London: Edward Arnold.

Klubnıkın, K., Annett, C., Cherkasova, M., Shıshın, M. ve Fotıeva, I. (2019). Kutsal Ve Bilimsel: Sibirya Nehri'nin Korunmasında Geleneksel Ekolojik Bilgi (Çev: B. Örkün). *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 267-287.

Knudtson, P. ve Suzuki, D. (1992). *Wisdom of the elders*. Toronto: Stoddart Publishing.

Köse, E. (2013). Bilimsel Araştırma Modelleri. İçinde; *Bilimsel Araştırma Yöntemleri (2. Baskı)*, (Ed: R. Y. Kıncal), ss. 99-123. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Lasserre, P. ve Ruddle, K. (1983). *Traditional knowledge and management of marine coastal systems*. Paris: UNESCO.

Meydan, A. (2016). *Sebil Yörükleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Morauta, L., Pernetta, J. ve Heaney, W. (1982). *Traditional conservation in Papua New Guinea: Implications for today*. Port Moresby: Institute of Applied Social and Economic Research.

Niamir, M. (1990). Herders' decision-making in natural resources management in Arid and Semiarid Africa. *Community Forestry Note*, 4, 157.

Özçelik, H. ve Çinbilgel, İ. (2016). Çalışma Alanının Genel Tanıtımı. İçinde; *Burdur ili Bitki Envanteri (Ekonomik, Nadir ve Endemik Bitkileri)* (Ed: H. Özçelik), ss. 1-16. Burdur: Burdur Belediyesi Kültür Yayınları.

Özdemir, N. (2018). Geleneksel Bilgi ve Kültür Ekonomisi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 18(1), 1-28.

Posey, D. A. ve Balee, W. (Ed). (1989). *Resource management in Amazonia: Indigenous and folk strategies*. New York: New York Botanical Garden Press.

Ruddle, K. ve Chesterfield, R. (1977). *Education for traditional food procurement in the Orinoco Delta*. Berkeley: University of California Press.

Ruddle, K. ve Johannes, R. E. (Ed). (1989). *Traditional marine resource management in the Pacific Basin: An anthology*. Jakarta: UNESCO.

Salim, J. M., Anuar, S. N., Omar, K., Mohamad, T. R. K. ve Sanusi, N. A. (2023) . The Impacts of Traditional Ecological Knowledge towards Indigenous Peoples: A Systematic Literature Review. *Sustainability*, 15(1), 1-22.

Schmink, M., Redford, K. H. ve Padoch, C. (1992). Traditional peoples and the biosphere: framing the issues and defining the terms. İçinde; *Conservation of neotropical forests: working from traditional resource use* (Ed: K. H. Redford ve C. Padoch), ss. 3-13. New York: Columbia University Press.

Semiz, Ö. (2015). Geleneksel Bilgi, Folklor ve Fikri Mülkiyet Hukuku: Yerel Kollektif Bilginin Hukuki Korunması. İçinde: *Fikri Mülkiyet Hukuku Yıllığı 2013* (Ed: T. Memiş),377-402. Anakara: Yetkin Yayınları.

Sharifian, A., Llamazares, A. F., Wario, H. T., Molnár, Z. ve Cabeza, M. (2022). Dynamics of pastoral traditional ecological knowledge: a global state-of-the-art review. *Ecology and Society*, 27(1), 1-64.

Singleton, B. E., Gillette, M. B., Burman, A. ve Green, C. (2021). Toward productive complicity: Applying "traditional ecological knowledge" in environmental science. *The Anthropocene Review*, 1-21.

Sofuoğlu Kılıç, N. (2019). Halk Kültüründen Modern Kültüre Ekolojik Yansımalar: Ekolojik Yaklaşım ve Hareketler Üzerine Bir İnceleme. *Yörük Ali Efe Uluslararası Halk Kültürü Araştırmaları Sempozyumu*, 28-30 Kasım 2019, Aydın, Türkiye, ss.1-20.

Somuncu, M. (2005). *Aladağlar Yaylacılık ve Dağ Göçebeliği Konusunda Bir araştırma*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık

Soysal, T. (2019). Bir Fikri Mülkiyet Hak Kategorisi Olarak Geleneksel Bilgi ve Geleneksel Bilginin İstismarı Olarak Biyolojik Korsanlık. *Terazi Hukuk Dergisi*, 14(156), 1630-1644.

Sümer, F. (1972). *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları (2. Baskı)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Tang, R. (2012). An Analysis of *Traditional Ecological Knowledge's Status and its Conservation Options* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Philosophy in Environmental Studies Victoria University of Wellington.

Temel Eginli, A., Genç, M., Genç, S. ve Ülkü, B. (2020). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Geleneksel Ekolojik Bilgi ile Nesiller Arası Aktarımın İncelenmesi: Tarhana Örneği. *Journal of Tourism and Gstronomy Studies*, 8(4), 3067-3089.

Terzi, S. (2022). *Bayburt İlinde Geleneksel Ekolojik Bilginin Halk Bilimi Açısından İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bayburt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bayburt.

Tozkoparan, U., Elibol, A. ve Gürlek, M. (2021). Burdur'da Turizm. İçinde; *Her Yönü İle Burdur 2021 İl Yıllığı* (Ed: M. Kılınç), ss. 441-474. Ankara: Uyum Ajans.

Tuan, Y. F. (2018). Mekan ve Yer: Humanist Perspektif (Çev: Y. Arı). İçinde; *20. Yüzyılda Amerikan Coğrafyasının Gelişimi (2. Baskı)* (Ed: Y. Arı), ss. 235-250. Konya: Çizgi Kitabevi.

Turan, O. (1984). *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*. İstanbul: Nakışlar Yayınevi.

Tuztaş Horzumlu, A. H. (2014). *Konup-Göçmek, Yerleşmek ve Yaşamak: Sarıkeçili'lerde Mekân ve Anlatı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yalman (Yalgın), A. R. (1993). *Cenupta Türkmen Oymakları (C.1-2)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yarıcı, M. A. ve Yağbasan, Ö. (2018). Burdur Gölleri Havzası'nın Morfolojik Özelliklerinin Belirlenmesinde Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Kullanımı.

TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 3-6 Ekim 2018, Ankara, Türkiye, ss. 822-833.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (9. Baskı).* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, Ş. (2019). Geleneksel Ekolojik Bilgi Bağlamında Beypazarı Evleri. *Milli Folklor*, 124, 213-229.

Yolcu, M. A. (2018). Geleneksel Ekolojik Bilgi Bağlamında Çanakkale Halk Botaniği. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 16(24), 63-77.

Yolcu, M. A. (2021). Ayvacık Yöresi Dokumacılığı ve Geleneksel Ekolojik Bilgi. *III. Uluslararası Toplum ve Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 1-3 Ekim 2021, Çanakkale, Türkiye, ss. 126-138.

Yolcu, M. A. (Ed.). (2022). *Kaz Dağları ve Geleneksel Ekolojik Bilgi*. Çanakkale: Paradigma Akademi.

Yolcu, M. A. ve Açа, M. (2019). Geleneksel Ekolojik Bilgi ve Folklor. *Folklor/Edebiyat,* 25(100), 861-871.

Zaman, S. (2007). *Fonksiyonel Değişim Sürecinde Antalya Beydağları Yaylaları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Kaynak Kişiler

K.K.1: Mehmet EKİZ, 1952, evli, okuma-yazma biliyor, Anbahan Köyü/Bucak, çiftçi. Görüşme tarihi ve yeri: Ocak-Aralık 2018, Ocak-Aralık, 2019, Anbahan Köyü.

K.K.3: Cengiz YURTSEVEN, 1968, evli, okuma-yazma biliyor, Bölmepınar Köyü/Çavdır, çoban. Görüşme tarihi ve yeri: 28 Nisan 2018 Bölmepınar Köyü, 17 Temmuz 2018 Çiçekli Mevkii (Rahat Dağı)/Bölmepınar Köyü.

K.K.4: Serhan AYDIN, 1986, evli, okuma-yazma biliyor, Kestel Köyü/Bucak, çoban. Görüşme tarihi ve yeri: 2 Haziran 2018 İsli Çukur mevkii (Katrancık/Kestel Dağı)/Kestel Köyü, 13 Haziran 2018 Yassıalan Mevkii (Katrancık/Kestel Dağı)/Kestel Köyü, 12 Ağustos 2018 Yassıalan Mevkii (Katrancık/Kestel Dağı)/Kestel Köyü.

K.K.7: Mehmet GÜLCAN, 1930, bekâr, okuma-yazma biliyor, Kocapınar Köyü/Burdur, emekli çoban. Görüşme tarihi ve yeri: 4 Kasım 2018 Kocapınar Köyü/Burdur.

K.K.8: Osman OSMANOĞLU, 1982, evli, okuma-yazma biliyor, Atilla Mahallesi/Bucak, çoban. Görüşme tarihi ve yeri: 10 Şubat 2018 Carımköy Mevki (Aladağ)/Bucak, 12 Temmuz 2018 Kirişin Dere mevkii (Sultan Dağları)/Deresinek Köyü-Çay.

K.K.9: Adem ÖLMEZ, 1977, evli, okuma-yazma biliyor, Kestel Köyü/Bucak, çoban. Görüşme tarihi ve yeri: 1 Nisan 2018 Topaktaş mevkii

(Katrancık/Kestel Dağı)/Kestel Köyü, 13 Haziran 2018 Gonarı Sivrisi mevkii (Katrancık/Kestel Dağı)/Kestel Köyü.

K.K.11: Mehmet ÖZEL, 1946, evli, okuma-yazma biliyor, Hasanpaşa Köyü/Tefenni, çoban. Görüşme tarihi ve yeri: 14 Nisan 2018 Hasanpaşa Köyü, 19 Temmuz 2018 Atçayırı mevkii (Rahat Dağı)/Hasanpaşa Köyü, 1-2 Eylül 2018 Hasanpaşa Köyü.

K.K.12: Ahmet AKIN, 1946, evli, okuma-yazma biliyor, İğdir Köyü/Yeşilova, çoban. Görüşme tarihi ve yeri: 30 Ağustos 2018 Kocayayla (Söğüt Dağları)/Armut Köyü, 30 Eylül 2018 İğdir Köyü.

K.K.17: Şeref DURMAZ, 1963, evli, okuma-yazma biliyor, Çeltikçi, çoban. Görüşme tarihi ve yeri: 13 Mayıs 2018 Peçenek Boğazı mevkii/Çeltikçi.

K.K.22: Zafer YURDUSEVER, 1984, evli, okuma-yazma biliyor, Bölmepınar Köyü/Çavdır, çoban. Görüşme tarihi ve yeri: 17 Temmuz 2018 Gencer yaylası (Rahat Dağı)/Bölmepınar Köyü.

K.K.26: Ramazan KIVRAK, 1961, evli, okuma-yazma biliyor, Karaçulha Mahallesi/Fethiye, araştırmacı yazar. Görüşme tarihi ve yeri: 22 Temmuz 2018 Elmaçukuru mevki (Katrancık/Kestel Dağı)/Aziziye Köyü.